

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

КАТЕДРА „КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО”

**СПЕЦИАЛНОСТ „ДЪРЖАВНОСТ, ДУХОВНОСТ И
ЛИДЕРСКИ ПРАКТИКИ”**

МАГИСТЪРСКА ТЕЗА

на тема:

**ТРАКИЙСКИЯТ ОРФИЗЪМ – ПЪТЯТ КЪМ ДРЕВНОТО
ЛИДЕРСТВО**

**Дипломант:
Атанас Медникаров
фак. № 183-ндлз
ДДЛП**

**Научен ръководител:
Проф. Димитър Иванов**

София

2018

РЕЗЮМЕ

Атанас Иванов Медникаров, Тракийския Орфизъм – пътят към древното лидерство. Научен ръководител Проф. Димитър Иванов, София 2018 г. Катедра „Културно – историческо наследство”, магистърска програма „Държавност, духовност и лидерски праактики” УНИБИТ.

Брой страници на магистърската теза 83стр. , със снимки и приложения - 21стр., хартиени копия – 2бр. CD- 1бр.

Цитати от страница 69 до страница 80.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Увод	4
2. Царството на древните траки	5
- Географско разположение.....	6
- Историческо развитие.....	8
- Политическо.....	11
- Език.....	16
- Културно развитие.....	16
- Изкуство	37
3. Религиозни вървания на древните траки.....	38
4. Орфей – бог, жрез или цар.....	47
5. Орфизмът – философско- религиозна система.....	53
6. Екзистенциално-ценностната система АРЕТЕ.....	62
7. Свидетелства за Орфей и Орфизма.....	67
8. Заключение.....	80
9. Използвана литература.....	81

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

УВОД:

Орфей е име от древността, което представлява ключ към успешното водачество/лидерство/ и към безсмъртието. На него са посвещавани множество книги, има театрални постановки, филми, както и опера. Културно – историческото наследство на Траките, древните обитатели на днешните български земи е огромно и представлява неделима част от Българското културно – историческото наследство.

България, Европа и Света се намират в дълбока криза на Лидерството. Днес няма безспорни и изявени лидери/водачи/, които народа да следва и вярва. Кризата освен това се превръща и в духовна и в криза на моралните ценности.

За да оцелеем в тези друдни времена, може би трябва да потърсим опора в нашето минало и то в най-далечното ни минало, да се върнем до извора от, който тръгва всичко. А той се нарича ТРАКИЙСКИ ОРФИЗЪМ, защото той „пробужда познание у посветените действия и слово, за да вдъхнат безсмъртна енергия на човешкия интелект за вечно сътворяване на КРАСОТА и ДОБРО, за вечния стремеж към Знанието, което осигурява безсмъртието на интелектуалната енергия ” .

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Царството на старите траки покривало двата полуострова – Балкански и Малоазийски, от гребените на Таворските планини до бреговете на Адриатическото море, и от върховете на Карпатите до последния водопад на Нил над Делтата. На запад за граница им служило течението на Морава и по коритото на Тиса до полите на Карпатите; на изток се простирали до Днестър и по една ивица на крайморието отивали до Кримския полуостров, когото населили и владенията му разширили до праговете на 18 Днепър, до Волга и западните брегове на Каспийското море. В малоазийския полуостров за северна граница служило коритото на река Али (Тузла) от устието до изворите ѝ, а също така и до десния бряг на цялото планинско течение на Ефрат.

В древността тракийците били смятани за един от най-многолюдните народи в света. Били прочути като храбри бойци. Страната им се славела с плодородието си и с безбройните си стада. Тракийците отглеждали и много коне. Обичали да пият вино, да празнуват и да се веселят, обличали се с шарени дрехи, носели много накити и дори татуирали кожата си. В древността Тракия била смятана за родина на бога на виното и веселието *Дионис*. Древните предания са запазили и спомена за любовта на тракийците към музиката, персонифицирана в образа на митичния певец и музикант *Орфей*.

Най – раните сведения, които се отнасят до тракийската история и култура, се откриват в Омировите поеми – ‘Илиада’ и ‘Одисея’. Най – общо поета очертава 6 географски зони: Първо идват ‘всички траки’, те заемат долното течение на р.Марица, следват траките кикони – долното течение на р.Места. В двуречието на р.Вардар и р.Струма се локализируют пеоните. Омир познава също така и траки в Мала Азия, както и траки синтии на о.Лемнос. Последната зона мътно бележи границите на Тракия и траките на север. По всичко изглежда, че поетът разбира под Траки земите, които се намират на север от същинска Елада. Поемите на Омир се превръщат в един вид енциклопедия за античното общество. Със същия език се отличава и творчеството на поета от континентална Гърция – Хезиод. Въпреки очакванията, сравнени с Омир, данните на Хезиод за Тракия и за траките не тласкат познанието много по – напред. Все пак в Теогония се разбира, че авторът познава и други големи реки като – р.Стримон (Струма); р.Ненос (Места). Въпреки крайната оскъдност на свидетелствата на Хезиод се дължат някои допълнителни известия за природата в Тракия, за бита и поминъка на нейното население, за тракийските племена, за преданията свързани с тракийските царе Терий и Финей, за легендарните певци и музиканти. Един от най – раните сведения

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

за Тракия и траките се открива в най – старият поет в Калин от Ефес макар, че на него са запазени малко фрагменти. За разлика от оскъдните данни на Калин сведенията за по – младия му съвременник Архилог са по обилни. Друг известен лирик, които за кратко време свързва съдбата си с Тракия е Алкей. Особено интересен е поетът Ибик от италианския град Регион, той за пръв път споменава ‘ прочутия Орфей ‘. Тукидит е един от най – ценните антични автори, оставяли важна информация за живота на траките. С особена стойност за нашето минало са сведенията за мощното Одринско царство Vв за царете – Терес, Ситалк. От него научаваме интересни моменти за формиране на робовладението сред тях, за продаване в робство на собствените си деца, за онаследяване на царската власт сред одрисите към най – старшия мъж в рода. Най – известния от логографите които оставя сведения за Траките е Хекатей от г.Милет. Сведенията за източната част на Балканския полуостров се намират в онези част от неговото земеописание което носи името ‘Европа‘. Анализът на сведенията у Хекатей разкрива разширяването на хоризонта на познанията за тракийската действителност не само етно - географски но и етно - политически.

Сред най-добре познатите на античната традиция природни забележителности в Тракия са големите планини *Хемус* (Стара планина) и *Родопа*. През северна Тракия минава долното течение на голямата река *Истрос* (Дунав), от многобройните притоци на Истрос в тракийските земи най-известен бил *Оскиос* (Искър). Планините на Южна Тракия са прорязани от плодородните долини на реките *Стримон* (Струма), *Нестос* (Места), *Хеброс*.

Историческото развитие на древна Тракия било силно и благотворно повлияно от близкото съседство с древна Гърция (*Елада*) и нейната морска цивилизация. През втората четвърт на I хил. пр.Хр. по тракийските брегове на Егейско море, Пропонтида (Мраморно море) и Евксинския понт (Черно море) възникнали многобройни *елински колонии*. Най-значителни от егейските колонии били Енос (при устието на Марица), *Мароней*, *Абдера* (при устието на Места) и *Амфиполис* (близо до устието на Струма), както и островните колонии *Тасос* и *Самотраки*. На северния бряг на Мраморно море се намирал *Перинт*, на Босфора – *Бизантион* (днешният Истанбул). По тракийския бряг на Черно море били разположени *Аполония* (днес Созопол), *Месембрия* (Несебър), *Одесос* (Варна), *Дионисополис* (Балчик), а на добруджанския бряг на днешна Румъния *Калатис*, *Томи* и *Истрия*. Колониите били търговски пристанища, през които преминавала все по-интензивната и взаимноизгодна търговия между тракийските земи и древна Елада. От началото на V в. пр.Хр. водеща роля в тази търговия играела *Атина*. Понякога тракийците упражнявали политически натиск

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

върху колониите, принуждавайки ги да им плащат данъци или плячкосвали територията им с внезапни нападения. Но най-често взаимната икономическа полза предопределяла толерантно отношение и повечето колонии с времето се превърнали в богати и цветущи градове. Благодарение на продължилите векове постоянни контакти и културен обмен между елини и тракийци, в древногръцката литературна традиция са запазени разнообразни сведения за древна Тракия и нейните обитатели. До известна степен тези сведения компенсират липсата на домашни, тракийски писмени извори. Заедно с проучваните от археолозите материални паметници на тракийската древност те дават възможност да се възкреси, макар и не винаги с достатъчна сигурност и подробни детайли, историята на тракийските земи в древността.

Към края на II хил. пр. н. е. е овладян железодобивът. По-лек като производствен процес от бронзолеярството и разполагащ с по-богати рудни находища, железодобивът в Югоизточна Европа се развива само няколко столетия след откриването му също в Азия. Железните оръдия и оръжия за разлика от бронзовите притежават много по-високи механични качества и се налагат бързо над каменните сечива. Те налагат съществени промени в производството и производствените отношения и дават силен тласък в развитието на човешкото общество. Железодобивът и новото желязно оръдие на производство довеждат до социално-икономическа зависимост, до търсене на приоритет, до издигане на единици и до налагане на отделни династи, до създаване на основните предпоставки за изграждането на държавата.

През този период се формират и демографските структури на Предна Азия, Мала Азия, Европейския югоизток и северночерноморските райони. Писмени извори, археологически материали, етноними и топоними разкриват големи етнически движения и преселения. Сета обаче етническите движения имат обратна посока. Докато през праисторическата епоха те започват от югоизток като следствие от неолитната и металургичната революция, след откриването на желязото през II хил. пр. н. е. от северозапад се преселват земеделско-скотовъдни народи към обезлюдените анатолийски плодородни полета, където селското население е привлечено в градовете. Егейско-анатолийският свят, североизточните черноморски райони и Балканите имат в основни линии общ път на културно-историческо развитие. Всяка отделна етнокултурна общност притежава своя специфика и свой определен териториален обхват.

На Балканския полуостров и през старожелязната и новожелязната епоха изгражда своята култура и под влиянието на съседните етнокултури в западна и в източна посока. Източният дял на равнината и през тези епохи

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

в постоянни контакти със севернопонтийските и кавказките народи и страни и с егейско-анатолийския свят. Същевременно чрез Западната Дунавска равнина той влиза в съприкосновение и с централноевропейските земи. Черноморското крайбрежие през I хил. пр. н. е. е вече заето от малоазийските и гръцките колонии и културно-историческото му развитие се оформя под пълното влияние на егейските цивилизации. По крайбрежната ивица се изграждат цветущи градове с източни градоустройствени решения и източна административна, жилищна и култова архитектура. Египетски находки регистрират и преки отношения с тази страна, а материали, свързани с египетската религия, говорят за трайно заселване на преселници и оттам – често като търговци.

Безспорен извор за етнокултурния облик на северните тракийски земи са и съкровищата от Дунавската равнина. Врачанският Балкан е богат с минерални залежи и още от енеолита и бронзовата епоха е привличал вниманието на човека и тук се е развила местна металургия. Тук се заселват и металурзи от други страни, които донасят своя опит и традиции, и западният дял на равнината прераства в първостепенен тракийски металургичен център с развита художествена индустрия и ювелир. Неслучайно от междуречието Долни Искър – Осъм произхождат най-големите тракийски съкровища – Вълчитрънското, Летнишкото, Луковитското и многобройни монетни съкровища.

Оскъдните археологически данни за културно-историческото развитие на Балканите през тракийския период се допълват от писмените източници. Въз основа на тях, както се изтъкна, се знае немалко за демографската структура на този район през II – I хил. пр. н. е. От тях се вижда, че земите на запад от р. Искър са населявани от трибали и мизи, а на изток – от уездицензи, кробизи и гети. Макар и принадлежащи към един и същ народ – тракийския – тези племена общуват с различни народи и култури, развиват се върху различен местен етнокултурен субстрат и културно-историческият им облик отрано се разграничава. Тези отлики са залегнали при формирането на отделните племенни групировки и при обозначаването им с различни племенни наименования.

Сведенията за тази епоха ни оставят старогръцките историци Херодот и Тукидид. Крайните североизточни предели на областите, които били заселени с траки, се изясняват по археологически данни. Те разкриват тяхното присъствие не само на север от долното течение на р. Дунав и р. Днестър. Данните на топонимията се явяват също в подкрепа на археологията: античните имена на най – големите реки в тази област – р. Дунав, р. Тирус са от тракийски произход. Живеещите в тази област агатирси също са от тракийски произход. Някои автори от елинистическата

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Епоха начело с големия историк Полибий дават повече данни за етнографската картина и за политическата история на тракийските земи. Те били използвани в пълна мярка в "Географията" на Страбон. Географското положение на племената в древно тракийските земи е известно от сведенията на споменатите по – горе автори, както и на други допълнителни сведения от епиграфски източници, данни от топонимията. Локализирането на тези племена и уточняването на техните землища и граници е много трудно, и понякога невъзможно. Някои от тези племена са съществували за кратко време и са изчезвали, други са се претопили в по – големи етнически групи, името на трети се е разпространило и обхванало повечето траки.

Карта на тракийските племена по времето на Херодот

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Икономическото развитие на Древна Тракия през I хил. пр. не. достига степен която е достатъчно висока за историко – материалните условия на страната. Тракийските племена образували през I хил. пр. не. относително единен племенен етнодемографски масив между Карпатите и Егейско море. Независимо от сведенията на Херодот за многобройността на траките, точна картина за броя на населението и демографския баланс не може да се пресъздаде. Все пак е възможно да се направят някои констатации. Първо: сигурно е, че това население не било разпространено равномерно върху тези територии и по – голяма гъстота трябва да се търси на юг от Стара планина.; Второ: значителния брой на селища в Тракия не означава пряко свидетелство за висок брой на население.; Трето: гористо – планинския ландшафт на терена се изпъстря в крайморските низини с езера и блата, което предполага разредено население.; Тъй като демографския баланс в древността е бил постоянна величина за големи периоди от време, възможно е да се заключи, че населението през I хил. пр. не. е най – малко 1 мил. души (население живеещо между р. Дунав и Бяло море) Тракийската по селищна система през този период се характеризира с две основни групи селища – открити /незащитени/ и укрепени. Втората група се появява в редица варианти – крепости, крепостни убежища, крепостни селища и крепостни – племенни центрове. Жилищата не се отличавали от античните. Те били обширни с много помещения, наредени около централен вътрешен двор. Повечето от тях принадлежат на пастаден тип къщи. В градовете се срещали от перисталния тип къщи. Основите на къщите били градени от камъни споени с кал, а на горе конструкцията била с по – леко керамични стени или скелет от дъски с пълнеж от глина. За покрив били употребявани широки – плоски – извити керемиди. Установяването на тяхното строителство у траките отбелязва важен момент от развитието на античната архитектура в Тракия.

Разпространението на тракийските племена посочва в географски ред местата, където те живеели тогава, когато съществували и били отбелязани в писмените извори. В северозападната част на Тракия живеели трибалите. Тяхната племенна територия започвала някъде в Нишката област и завършвала в днешна северозападна България. Те играели значително макар и не навсякъде положителна роля в историята на древно тракийските земи. По течението на р. Искър, след II в. пр. не. живеели сердите, разположени край планината Скримброс (Витоша). Медите били най – многобройните и силни западно тракийски племена. Те живеели по средното течение на р. Стримон между днешното Кресненско и Рупелско дефиле. Като по значителни тракийски племена между долното течение на р. Струма и р. Вардар били крестоните. Многобройни тракийски племена живеели в южна и югозападна Тракия. Центърът на този широк фронт се

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

заемал от бесите. Най – значителното тракийско племе били одрисите. Географския простор в които протичало историческото развитие на тракийските племена в югоизточната част на Балканския полуостров начело с одрисите се мие главно от водите на р.Марица, в долната част на нейното средно и долно течение, както и от нейните притоци. На изток от одрисите по тракийското крайбрежие на Черно море живеели по – малки племена като меландитите и транипсите. В днешна североизточна България живеели кробизите и теизите. Западно в Карпатите и днешна Трансилвания живеело едно от най-важните тракийските племена дакийците.

Форми на политическа организация в Тракия съществували още от втората половина на Пхил.пр.не., когато се разпадали родовообщинните отношения. В Тракия съществували държавни образувания, които са принципно сходни с микенските. Засега още е невъзможно да се очертае политическа карта на Тракия от втората половина на Пхил.пр.не. Във вътрешността на страната такива държавни обединения са съществували в западна и източна България. Въз основа на сведенията на Омир може да се престъпи и към едно по – прецизно политическо райониране на някои области. То обхваща Тракия покрай Егейското крайбрежие. От запад на изток се открояват големи области с политическа централизация.

- *западна област – Пеония – долното течение на р.Вардар
- *областта между р.Места и р.Марица – киконите
- *югоизточна Тракия – на изток от р.Марица.

Политическото развитие в Тракия до възникването на Одринското царство, показва появата на малки държавни обединения главно в южните райони на страната, които били разположени край Егейското крайбрежие. Политическите организации се създали и областта от двуречието р.Вардар – р.Струма. В югоизточна Тракия, в Тракийския Херсонес се създава тракийската държава на долонките начело с Милтиад Стари. Трети район с държавен живот бил областта между р.Струма, р.Места с западните и централни Родопи. Появил се държавно образование и в североизточните предели на Тракия в земите на гетите – р.Дунав, Черно море, източна Стара планина. Петия район от политическата карта на Тракия обхваща приблизително източните Родопи по поречието на р.Арда до вливането и в р.Марица.

Няма как да не отбележим и създаването на Одриското царство, като неговото съществуване продължило сравнително дълго време. Одрисите са били тракийско племе, населяващо териториите простиращи се до завоя на река Тонзос при Кабиле до долното течение на река Хеброс през 5 до 1 век пр.н.е. Сведения за одрисите се съдържат още в Омировия епос. В навечерието на гръцко – персийските войни са били налице всички вътрешни предпоставки за началото за трайно политическо утвърждаване на Одринското царство. За тях също така дава сведения и Херодот във връзка с походът на Дарий I срещу скитите и близо 40 годишното присъствие на персите по южната периферия на Тракия докъм средата на 60г. на Vв.пр.не. могат да бъдат онези хронологически рамки между които да се търси предполагаемата точна дата на основаването. В съвременната наука все още не е установено с сигурност къде било разположено племенното ядро на одрисите. Предполага се, че ядрото се е намирало по долината на р.Ергин. Според Херодот през земята на одрисите течала р.Артест (Тунджа или Арда). Също така не може да се установи и

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

местоположението на главния племенен център, предават се имената на Одриса, Укидама (Одрин), Кипсела (Ипсала). Одринското царство било най – значителната и богата държава северно от елинските полиси в югоизточна Европа през Vв.пр.не. Тракийските владетели се смятали за носители на лична власт, получена след премахването на всички противници. Тракийския владетел разполагал със съответен управленчески и административен апарат с които например били събирани данъците от далечните племена. Високата степен на развитие и организация на одрисите ги обвързва с по-усложнени обществени и държавни структури, далече надхвърлящи границите на племенното им обединение. При Терес I държавното обединение на одрисите започва да обхваща земите от устието на река Дунав, до водосборната област на реките Тунджа, Арда и Марица и от там на изток и югоизток до хинтерланда на гръцките колонии. Терес I се счита за основател на Одриската държава с главен град Ускудама (дн. Одрин). Той бива наследен от Спарадок (ок. 50-те-40-те години на V в. пр.Хр.) и Ситалк (ок 40-те години на V в. Пр.хр.-424 г. пр. Хр.). Спарадок затвърждава постигнатото, укрепва политически държавата и спомага за нейната стабилност. Името на Ситалк се свързва с някои териториални разширения по горна Струма и Софийското поле. Държавата на одрисите достига най-голям разцвет по време на управлението на Ситалк.

По времето на Севт I (434-ок.408/407 г. Пр. Хр.) се стига до промяна във външно политическата ориентация на държавата с цел овладяване на Тракийския Херсонес (Галиполския п-в). Управлението на Севт I е последвано от това на Медок I (407-386 г. пр. Хр.) Севт II, и Котис I (383-359 г. пр.хр). При Котис I Одриската държава достига своя най-голям възход. Този успех обаче се оказва краткотраен. Към средата на IV в. Пр. Хр държавата губи своя военнополитически подем, като се оказва в състояние на социална и политическа криза.

Наследникът на Котис I, Керсеблепт (359-341 г. прх. Хр) не съумява да запази извоюваните позиции, военнополитически подем и единство като се стига до разпадане на Одринското царство и обособяването на отделни райони, в които управляват отделни владетели. Владенията на Керсеблепт остават в зоната на изток от река Хеброс. В земите между река Хеброс и река Нестос управители са Амадок (Амадок) (359-351 г. пр.Хр.) и Терес (351-341 г. пр.Хр.). Между река Нестос и река Стримон - Берисад, а впоследствие и сина на Керсеблепт - Кетрипор.

Добрата илюстрация на класово – политическата структура на Одринската държава е бойният ред и военното дело на траките. Те имали два основни рода войска – конна, пехотна, като ударната сила на тракийската войска била конницата. Тя била облечена в защитни ризници, шлемове, щитове. Нападенията се извършвали с копия и мечове, а в някои части с лъкове и стрели. От Vв.пр.не., насетне траките били призовавани като наемници и съюзници в елинистическите армии, а по – късно и в римските легиони. В

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

такава военно – административна система се оформили по значителната държава у траките – Одринското царство и възникнала одринска династия, която ръководила държавата с една много сложна вътрешна и външно политическа обстановка. Със Ситалк и Севт I приключва втория етап от развитието на Одринската държава. Това е времето през което тракийското царство достига своя най – голям военен и политически разцвет. Терес, първи цар; Ситалк, най – забележителния цар; Севт I.

Според писмените извори двете северни тракийски държави – на гетите и на трибалите – са преплетени със сериозни исторически събития от елинистическата епоха.

Трибалите са образували своята държава сигурно немного след одрисите. Тукидид съобщава, че през 424 г. пр. н. е. одриският цар умрял в поход срещу трибалите. Диодор пише, че през 376 г. пр. н. е. "трибалите, притиснати от недостиг на храна, предприели масов поход срещу страната отвъд тяхната граница и си доставяли храна от чужди земи. Бидейки повече от тридесет хиляди души, те нападнали съседна Тракия и опустошили безпощадно страната на абдерийците."

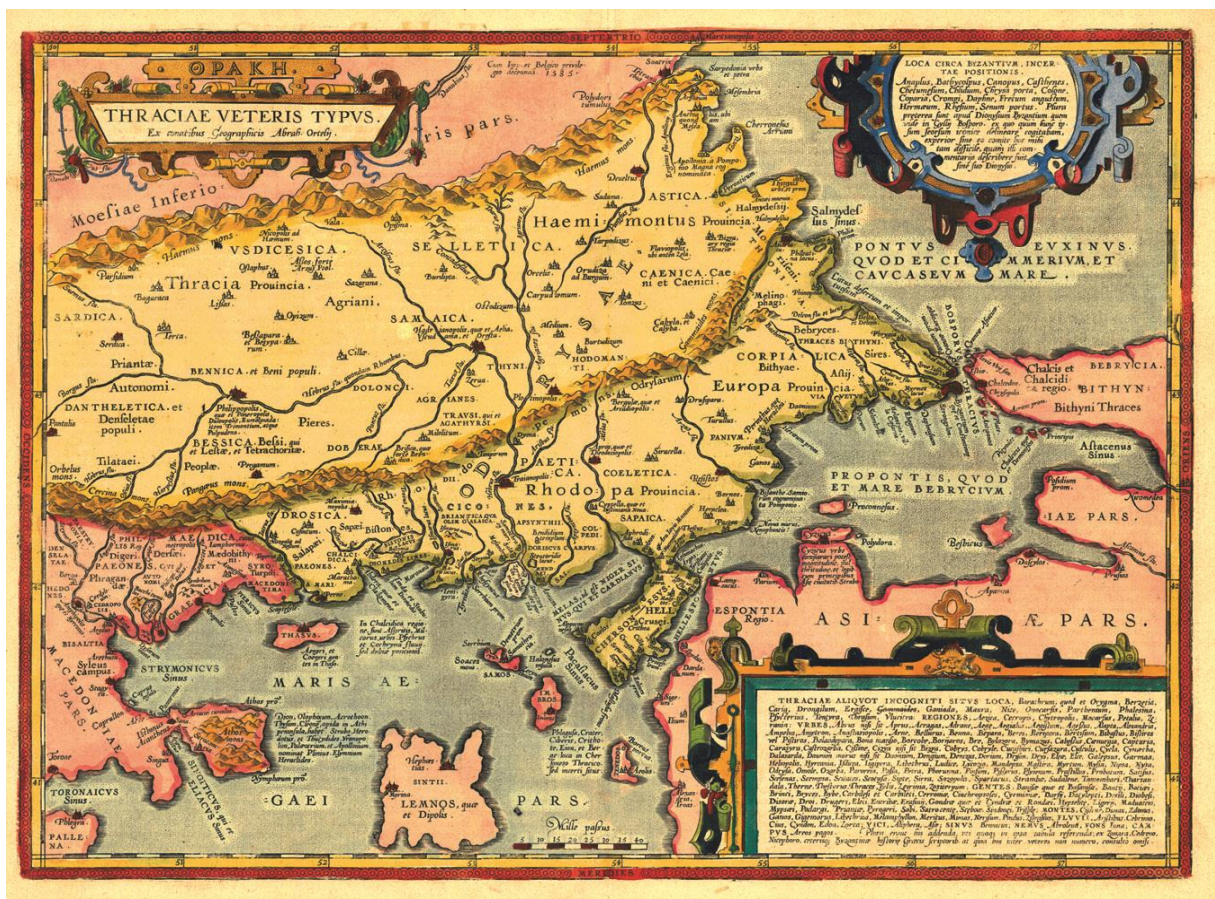
Царският пир у траките е социална институция. Да си избран за царски сътрапезник е огромна чест. Достъпът до царската трапеза е ограничен, тъй като гостите са лично канени от владетеля. Седящите в кръг симпозиаста възпроизвеждат обществената йерархия – най-близкото място до царя е отредено за найпочетния гост. Царят сам разпределя храната и виното, което е израз на функцията му на „хранител на народа“ и посочва позицията на гостите като „хранени хора“. На угощението се обсъждат дипломатически и политически въпроси, самият владетел се впуска в танц, обменят се дарове между домакина и гостите . По времето на царуването на Ситалк при одриския двор нищо не може да се постигне без скъпоценен подарък: само от този източник в хазната влизала поне половината от приходите на държавата – над 1 000 таланта . Именно обмяната на дарове е един от най-важните механизми за културни взаимодействия както с външния свят, така и в самата Тракия. (Маразов).

Сервизите от скъпоценни съдове са служили както в пировете, така и в мистериалните посвещения на аристокрацията. Едни от тях са свързани с култа на Аполон, други с тайнствата на Великата богиня, трети с мистериите на Кабирите/Великите богове/Диоскурите.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Според Димитър Попов историческото развитие на траките се разделя на 6 периода:

1. между средата на 4-то или началото на 3-то хилядолетие пр.н.е. докъм 2300 – 2200 или 1900 г. пр.н.е. (краят на медно-каменната и ранната бронзова епоха)
2. от 2300 – 2200 или 1900 г. пр.н.е. докъм 1300 – 1200 г. пр.н.е. (средна и късна бронзова епоха)
3. от 1300 – 1200 г. пр.н.е. до края на 6 век пр.н.е. – начало на желязната епоха
4. от края на 6 век пр.н.е. до края на 3 век пр.н.е.
5. от края на 3 век пр.н.е. до началото на 2 век – римско нашествие на Балканския полуостров и покоряване на траките
6. от началото на 2 век до 6 век, когато славяните се настеляват в Карпато-Балканския район

Картата на Тракия (Thraciae Veteris typus) е съставена през 1585 г. и е включена към Pargercon на „Театър на земите в света“, издаден през 1598 г., за да стане първия европейски специален исторически атлас. Съставител: Абрахам Ортелиус - холандски картограф.

Писменост и Език

Едно от най-големите затруднения на учените при изучаване на тракийската култура е възстановяването на езика на траките. Не са запазени почти никакви писмени паметници, освен няколко надписа на тракийски език, и това прави този процес изключително труден. Най-важен източник за възстановяването на езика на траките остава гръцката и римска литература. В античните извори са запазени голямо количество местни имена на реки, планини и градове в Тракия, които със сигурност могат да се приемат за тракийски. Такива са имената на някои реки: Хетрос/Марица/; Нестос /Места/; Стримон /Струма/; Истрос /Дунав/и др. Имена на селища: Кабиле/ край Ямбол/; Берое/Стара Загора/; Сердика /София/; Пауталия /Кюстендил/. Имена на планини: Орбелос /Рила/; Хемус /Стара планина/.

Друг важен източник за възстановяване на тракийския език са надписите. За сега най-интересен, но и създал най-много затруднения на българските лингвисти е надписът на един златен пръстен при погребение при с. Езерово, Пловдивско. Надписът гласи: Ролистене, аз, Неренея Тилтея, умирам редом с моя блажено - почивши, която отгледах децата.

Най-старият надгробен надпис, открит в нашите земи (от IV в. Пр. Хр.) е този от с. Кьолмен, Шуменско. Той гласи: Ебар, син на Зевса, живях тук. Не повреждай този (гроб). Не осквернявай самия този покойник, за да не ти се направи това (същото). Друг голям дял надписи са гръцките и отчасти латинските, открити в нашите земи до края на VI век пр. Хр. Преди всичко те съдържат много имена на селища, често посочени като тракийски.

Най-много са собствените тракийски имена, които се срещат в надписите и непрекъснато нарастват с новооткритите материали. Те дават много и различни данни за изясняване не само на тракийския език, но и на ролята на траките в цялостната антична култура на тракийските земи, особено през римската епоха.

Едва ли можем да говорим за напълно единен език в цяла Тракия. Като се има в предвид голямата разпокъсаност на Тракия и голямото разнообразие на Тракийската култура, може да се очаква, че и тракийският език е бил разделен на диалекти. Със сигурност можем да кажем, че тракийският език принадлежи към голямата група на индоевропейските езици.

Културно историческо наследство

Благодарение на археологическите проучвания през последните години и щастieto на археолози да откриват богати погребения и най-важното случайните находки на златни и сребърни

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

съкровища, пред нас се разкрива едно интересно, оригинално, богато и разнообразно изкуство. За истинско тракийско изкуство говорим от времето на късната бронзова епоха, когато вече има и истинска тракийска култура. Майсторството, с което траките обработват златото и среброто е без аналог в света.

Златното съкровище от Вълчитрън принадлежи към най-ценните и интересни паметници от сбирките на Археологическия музей в София. То е намерено случайно на 28 декември 1924 г. При обръщане за лозе в нивата на Тодор и Никола Цветанови в местността “Дивите лозя” от Вълчитрън, Плевенско Съкровището е намерено от двамата братя Тодор и Никола Цветанови и 15 наемни работници.

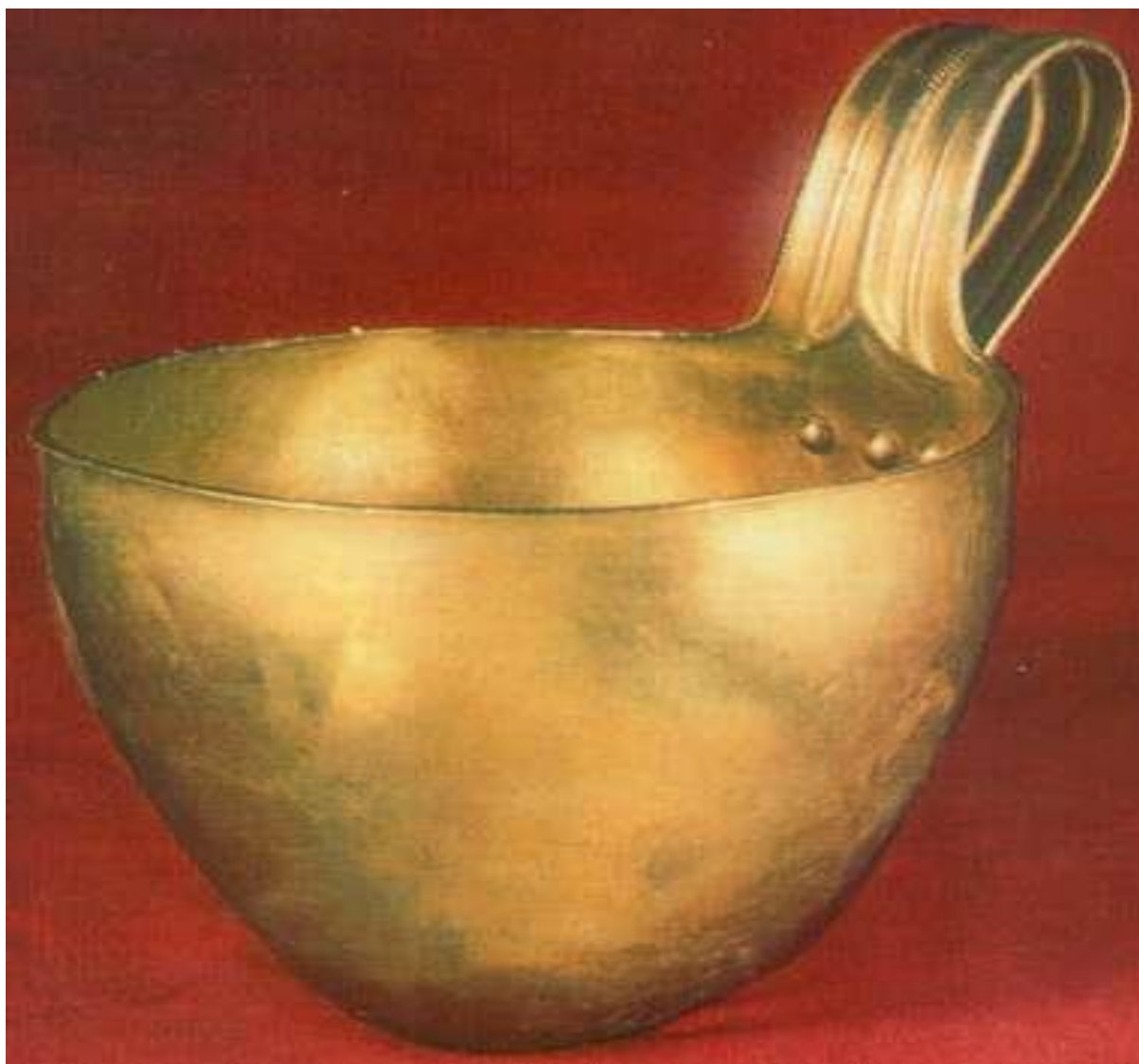
Съкровището от Вълчитрън се състои от 13 златни предмета с обща тежина 12,425 кг. Предметите от съкровището могат да се разпределят на следните четири типа: 1) голям съд с две дръжки; 2) една голяма и три малки чаши с по една дръжка; 3) два големи и пет по-малки диска и 4) един троен съд от три полуяйцевидни форми, съединени помежду си. В момента на откриването, според уверението на намервачите, предметите били напълно запазени. При “подялбата” обаче повечето от тях били повредени. При изработването на всички съдове се забелязва една и съща техника. Съдът и чашите са изработени от злато, което съдържа приблизително еднакъв процент злато, сребро, мед и желязо. Всички предмети са изготвени така грижливо и с такова умение и майсторство, че на пръв поглед трудно може да се открие начинът на оформянето им. Следи от приковаване, както и местата на връзките, т.е. припояване между отделните части, не се забелязват с просто око. Чрез микроанализа обаче се установява, че горните части, на съдовете, включително дръжките, са изливани и оформени отделно от дъната. Корпусите и при петте съд (големия съд и чашите) са свързани с дъната с припой от сребро.

Дръжката при голямата чаша е изтеглена от смия лист злато, от който е напъжена вазата, и е припоена към тялото чрез три златни нита с полусферични главички. Единствената допълнителна украса на чашата е съсредоточена върху дръжката - три канелюри, които при устието се съединяват във формата на рибя опашка.

Към третия тип се отнасят двата големи и петте по-малки диска. По форма, размери (диаметри и височини) и украса двата големи диска са свършено еднакви. Въпреки лошото състояние на четирите по-малки диска се вижда, че и те са сходни помежду си. От всичките седем диска само един от големите е напълно запазен. Той има форма на голям, слабо изпъкнал похлупак, снабден с висока луковична дръжка. Дискът се състои от пет много грижливо припоени помежду си части: 1) широк, почти плосък кръгъл външен пояс с ниско профилирана периферия, с рисувани ленти; 2) слабо конвексен вътрешен кръг, с три концентрични ръба; 3) нисък кух цилиндър с три тесни пръстена; 4) висока куха луковична дръжка с нисък

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

профиливан кръг на върха и с рисувани ленти и 5) двойно конусовидна пъпка с пръстен в основата.

Голяма
Вълчитрънското съкровище

чаша

от

От всички предмети от Вълчитрънското съкровище най-интересен и загадъчен е съдът с трите съединени помежду си полуяйцевидни форми. Той се състои от три еднакви златни, продълговати полуяйцевидни или във вид на водни птици форми, единят карй на всяка от които е доста изострен и малко издигнат нагоре, а противоположният е заоблен. В основата си те са съединени посредством две слабо закривени електронови тръби. Откъм горната половина на заоблените части на трите форми излизат навън: от средната - една по-дълга дъговидна тръба, слабо закривена нагоре и

Тракийският Орфизъм - пътят към древното лидерство

надебелена в края, а от външните - по една куха, по-къса дъговидна, стеснене и затворена в края тръбичка. Краищата на двете външни тръбички са съединени със средната тръба с по една масивна ос. Отделните полуяйцевидни форми така са свързани една за друга, че ако се налее течност в една от тях, то тя преминава и в другите две и може да се източи чрез закривената средна тръба.

Триделен
Вълчитрънското съкровище

съд

от

Геометричната украса е най-характерен белег за тракийското изкуство от къснобронзовата и ранножелязната епоха XV-VI в. пр. Хр. От тази епоха са запазени много токи от колани също с геометрична украса, общи висулки, гривни, някои от които завършващи с разширени краища, украсени с геометрични фигури или със змейски глави. Наред с геометричната украса в този период се появяват и животински елементи. Тяхното използване в

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

украсата на предметите на изкуството е характерно за всички народи със земеделско-скотовъден бит. Свидетелства за развилата се аристокрация са открити погребания и като случайни находки малки бронзови брадвички, в горната част на които са изобразени глави на различни животни. Те са служели като украса на жезли, определящи царската власт.

Златното съкровището от Луковит, област Ловеч е случайна находка от 1953 година, след което има още две постъпления през 1955 година и 1986 година. В пълния си обем се състои от 15 сребърни съдове, 23 апликации и принадлежности за конска амуниция и над 200 сребърни халкички, полусферични копчета, тръбички, малки апликации с изображения на човешки и животински главички.

Фиала от съкровище град Луковит, с височина 7 сантиметра, втора четвърт на IV век преди Христа. Тя е полусферично тяло, с голяма гладка шия и силно издаден навън ръб при устието. Тялото под шията е покрито с женски глави във фас, разделени от палмети. Главите са осем, чертите на лицето са пластично предадени, а изгледът им суров. Под тях под дъгата към дъното, има втори фриз от осем женски глади. Те символизират Великата тракийска богиня горе и Богинята -дева долу.

Числото осем, според някой анализи би могло да се свърже с религията на траките за осем годишния път на обезсмъртяване.

Знакът "X" е формиран от два триъгълника, които се срещат с върховете си. Не е изключено знакът да има ритуално магическа символика.

Апликации за конска амуниции град Луковит, максимален диаметър 8,3 сантиметра, датирано към трета четвърт на IV век преди Христа. Двете апликации за вертикални ремъци от съкровището представляват конници в галоп. Единият се движи надясно, а другият наляво. Конниците са къдрокоси и голобради, а зад гърба им се веят хламидиите. Украсените оглавници и нагръдни ремъци на конете са предадени с подробности. Конникът в ход на дясно държи в дясната си ръка копие насочено, надолу, където под предните копита на коня е попаднал лъв. Той е извърнал ревяща муцуна нагоре към конника и се разпознава по характерната опашка.

Конникът в ход наляво държи поводите в лявата си ръка. В копитата на коня също се вижда лъв.

Тракийският Орфизъм - пътят към древното лидерство

Сребърно тракийско съкровище от с.Борово, Русенско. Намерено е през 1974 година от Трайчо Великов Стоев при обработване на почвата на 2 километра от селото, в местността „Сиври Тепе“ в землището на село Волово. Машините, които са извадили съкровището на повърхността на земята са го повредили с режещите си инструменти, но след прецизната работа на реставраторите то е възстановено и разкрива първоначалния си бляскав вид. След направените археологични проучвания около мястото не се открива надгробна могила или селище, като остава загадка обстоятелствата наложители неговото заравяне в земята. Предметите в съкровището са 5 сребърни съда на места позлатени и с много интересна форма и украса.

Три ритона в основата си оформени като предната част от телата на кон, бик и сфинкс. Представени с изключителна прецизност в детайлите.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Амфоровидна Каничка-с лека позлата по дрехите и в косите на героите гравирани върху нея. Сцените украсяваща каничката са красиво и майсторски изработени. Представят божества на угощение и танцуващи фигури. Едната фигура изобразява бог Дионис, а друга Херакъл. Изображението на Херакъл държи в ръката си ритон подобен на намерените в съкровището.

Сребърна купа с големи размери, позлатена по горния ръб на купата и по основата на масивните дръжки. Основата на дръжките е изработена във формата на глави на митични същества от свитата на Дионис-сатири. В основата си купата е поставена върху обособено конусовидно столче, а позлатен детайл от дъното на купата изобразява сцена в която грифон напада кошута.

Рогозенското съкровище сребърно съкровище, открито в началото на 1986 година във врачанското село Рогозен. Това е най-голямото по своите размери съкровище, откривано на територията на България. Състои се от 108 фиали, 54 канички и 3 чаши, т.е. общо 165 предмета от сребро с висока проба, някои от които – позлатени.

Поради различията в стила и изработката на съдовете, се счита, че са произведени по различно време и различни места, което прави датировката на съкровището сравнително широка: от края на 6 ти до първата половина на 4 век пр.н.е.. Предполага се, че съкровището е било притежание на местен тракийски владетелски род от времето на най-големия разцвет и мощ на тракийската култура и тракийските държави на Балканския полуостров.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Голямата част от Рогозенското съкровище се съхранява в Регионален исторически музей във Враца, а 15 съда се намират на постоянен наем в Националния исторически музей в София.

Съкровището е открито на две части. Първата част, която се състои от 65 предмета, е открита случайно през есента на 1985 година от Иван Димитров в двора на къщата му. В продължение на 3 – 4 месеца дядо Иван не съобщава за откритото богатство поради страх от мисълта, че двора му ще бъде разкопан от археолози и посежите му ще бъдат съсипани. Но в началото на януари 1986 г. той занася откритите предмети на тогавашния кмет на с.Рогозен Борис Драмкин. Кметът разбира, че това е наистина една много ценна находка и веднага се обажда в Регионалния исторически музей – Враца, за откритото имане. Археолозите Богдан Николов, Спас Машов и Пламен Иванов реагират веднага и в същия двор на 4 метра разстояние от първия куп откриват и останалите 100 предмета. Рогозенското съкровище е обявено за находката на века.

Съкровището тежи повече от 20 кг, изработено през VI и V в. пр. Хр. Върху няколко съда е изписано името на одriskия цар Котис, а върху един – името на сина му Керсеблепт.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Могиланската могила е надгробна могила в центъра на Враца. При разкопки през 1965-1966 г. са открити 3 богати гробници. В тях са намерени скелет на младо момиче със златен венец, колесница и 3 коня с техните сребърни принадлежности. Най-интересни са находките в гроб №2, където са положени коня с колесницата, а отделно още един скелет на кон, посребрена юзда и сребърни апликации. В западната част е намерен скелета на младото момиче, положен с лице към земята със златен венец при главата, 47 златни апликации, 2 златни обеци, четири сребърни фиала, сребърна каничка, ритонизирана амфора, сребърен наколенник с позлата, 88 върха за копие, меч, бронзов шлем, 50 глинени фигурки и други находки.. Тракийската принцеса е носела най-ценната находка от съкровището – златен венец с тегло 205 грама. Той представлява две лаврови клонки, всяка с по осемнадесет лаврови клонки и четиринадесет топчета-плодове. Намерени са още масивни златни обици, златни пластинки, копчета с форма на жълъд и сплеснато топче, както и други златни украси.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

На наколенника, открит в Могиланската могила е изобразена главата на тракийска богиня, вероятно **Великата богиня-майка**. Дясната половина на лицето е покрита с позлатени ивици (подобен вид украса се среща и при египтяните). Сложната ѝ прическа се състои от навити къдрици, които в долната си част се превръщат в змии и после преминават във вълци. Смята се, че наколенникът не е бил презначен за бой, а е имал свещен характер, като целта му е била да предпазва от зли сили. Могиланската могила е фамилна гробница на племето трибали, които през IV в. пр. Хр. разбиват Филип II и начело с царя си Сирм воюват срещу Александър III Македонски. Находката е от IV в. пр. Хр.

Долината на тракийските владетели (нарична и **Долината на тракийските царе**) е популярно наименование въведено в публично обращение от археолога Георги Китов, което отразява изключително високата концентрация и разнообразие на паметници на тракийската култура в Казанлъшката котловина.

На територията и се предполага, че съществуват над 1500 надгробни могили, от които до момента са проучени около 300. Според изследователите, подобно на Долината на царете в Египет, в Казанлъшкото поле са били погребвани тракийски царе и важни представители на тракийската аристокрация.

През 1944 г. е разкрита Казанлъшката гробница. Между 1948 и 1954 г. при строежа на язовир **Копринка** е проучен древният град Севтополис. Между 1960-те и 1980-те години на XX век е изследван и могилният некропол принадлежащ на жителите му, където са разкрити още две тухлени гробници. През 1965 г. са разкрити Мъглижката и Крънската гробници. Отново през 1960-те години са проучени тракийски могили от римската епоха в землищата на селата Тулово и Дъбово от проф. Л. Гетов. През 1970-те години д-р М. Домарадски проучва селище и прилежащия му некропол в местност „Атанасца“, село Тъжа. От 1992 г. до 2006 г. с кратки прекъсвания продължава изследователската работа на ст.н.с. д-р Георги Китов и ръководената от него **ТЕМП (Траколожка експедиция за могилни проучвания)**. Благодарение на дейността им са проучени около 200 могилни насипа отразяващи погребалните практики на траките през желязната и римската епохи в Казанлъшката долина. Сред разкритите паметници се открояват над 15 гробници в различна степен на запазеност, 3 зидани гроба и множество богати погребения.

Откритието на царско погребение и втора златна маска в Далаковата могила през 2007 г. край сливенското село Тополчане и погребения на аристократи в Друмева могила край Старо село и Якимова могила край Крушаре разширяват географията на Долината по поречието на река Тунджа в Сливенския край. В Долината е видна приемствеността на траките наследили културата от жители обитавали района столетия преди развитието на тракийската цивилизация. Тези следи са видни в Мегалита над село Бузовград, за който се предполага, че съществува от 1800 – 1600 г. пр.н.е. и Севтополис, който е изграден върху по-ранно селище. Казанлъшката гробница е получила световно признание като паметник включен в списъка на **ЮНЕСКО** на Световното културно и природно наследство. В последните няколко години работата на археолозите продължава успешно с проучването на гробниците при селата Долно Изворово и Бузовград.

Тракийският Орфизъм - пътят към древното лидерство

Част от проучените и изследвани могили и гробници са:

- 1 Севтополис
- 2 Казанлъшка гробница
- 3 Мъглижка гробница
- 4 Оструша
- 5 Сарафова могила
- 6 Светицата
- 7 Голяма Косматка
- 8 Голяма Арсеналка
- 9 Хелвеция
- 10 Грифони
- 11 Шушманец
- 12 Сашова могила
- 13 Мегалит над село Бузовград
- 14 Далакова могила
- 15 Друмева могила
- 16 Якимова могила

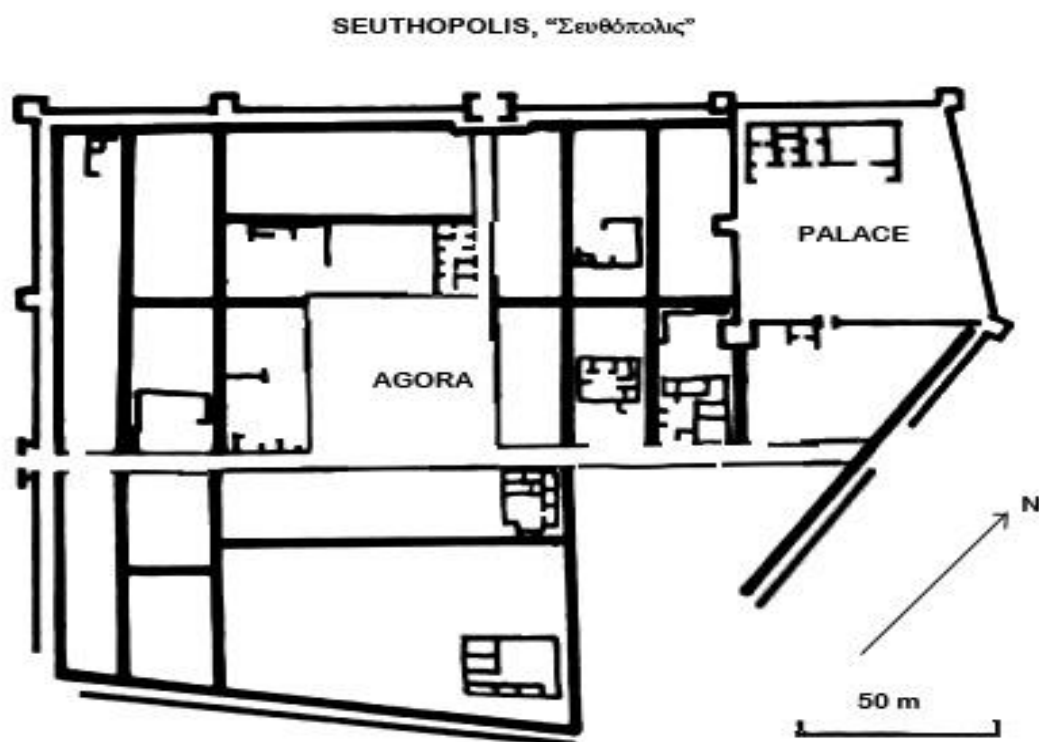

Схема на град Севтополис

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

На 19 август 2004 г. югоизточно от град Шипка в посока Крън в могилата Светица е разкрит зидан гроб, в който е извършено погребение на представител на тракийската аристокрация от втората половина на V век пр. Хр. В гроба са намерени част от костите на скелета в анатомичен ред, но други липсват, което е причина изследователите да предполагат, че погребеният е последовател на Орфей. Положен е с пълен комплект въоръжение – биметална броня, два меча, върхове за копия и стрели. Като гробни дарове са поставени сребърна чаша, бронзова хидрия, два червенофигурни съда изработени вероятно в Атина, две глинени амфори. Според откривателите датирането на гробницата и пищното погребение говорят, че вероятно е погребан цар Терес I, който успява да обедини държавата на одрисите и да постави началото на една силна държава. Безспорно най-впечатляващият предмет от погребалния инвентар е златната маска, която е била положена върху лицето на починалия. Изработена е от масивна златна пластина, с тегло 673 грама. Предадени са индивидуални черти – гъста коса, брада и мустаци, очите са притворени. Това е един от най-ранните и най-богати гробове откривани в Долината.

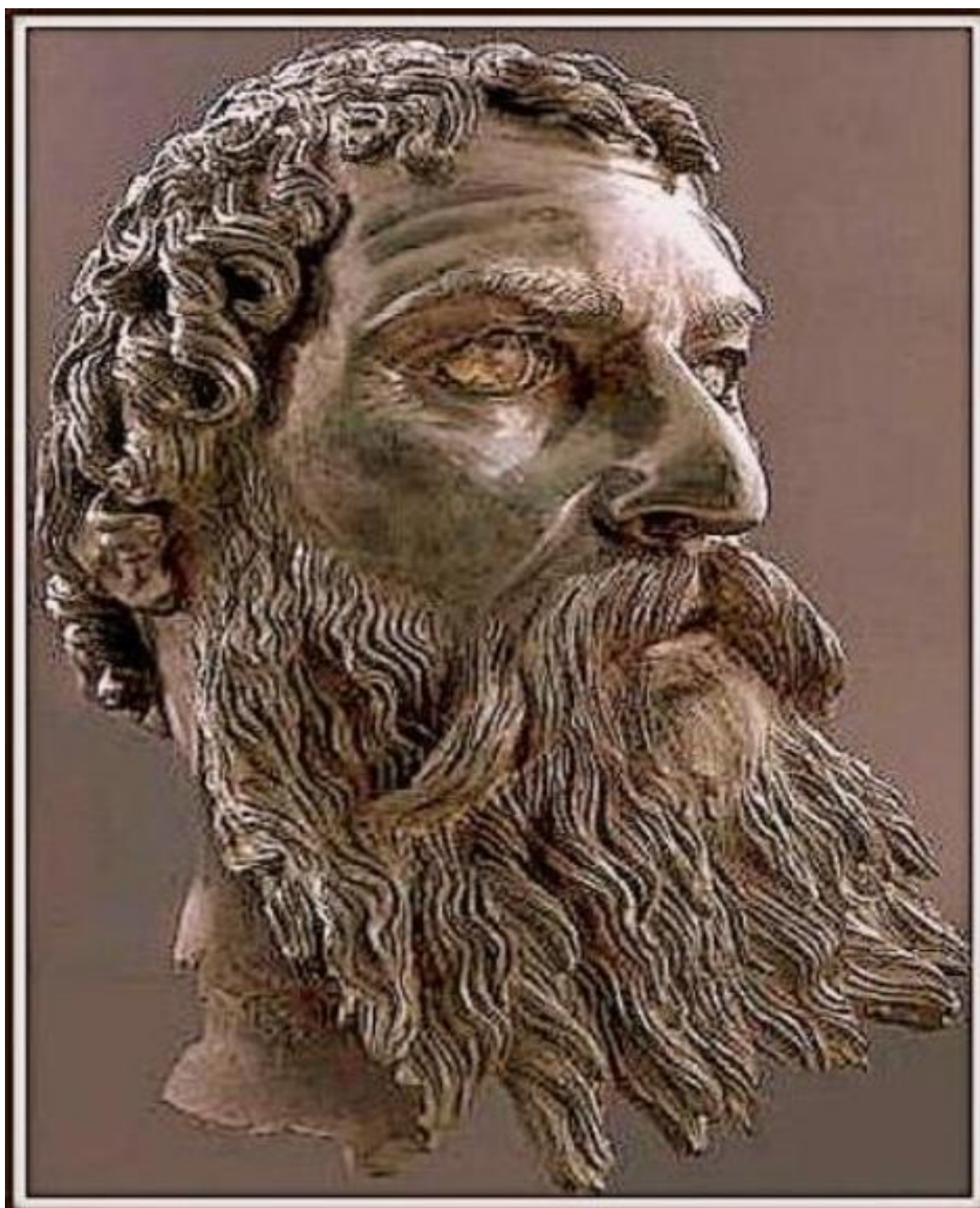
Златна маска на Терес I, първият владетел на Одриското царство

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

На 21 септември 2004 г. при разкопки на екипа на ТЕМП /Траколожка експедиция за могилни проучвания/ на могилата Голяма Косматка е открит внушителен храм от втората половина на V век пр. Хр.

Могилата е насипана като свещен хълм през първата половина на V век пр. Хр. Вероятно през втората половина на века е изграден монументален храм, състоящ се от представителна фасада и три помещения – правоъгълно с двускатно покритие, кръгло с куполно покритие и саркофагоподобна камера изработена от гранитен блок с тегло 60 тона. В началото на III век пр. Хр. в централната камера е извършен ритуал по погребването на тракийски аристократ, а в първата камера е извършено жертвоприношение на кон. Така сградата променя функцията си, превръщайки се в гробница.

Към фасадата е доизграден 13-метров коридор с каменни стени и дървена покривна конструкция. При затварянето на съоръжението той е опожарен и запълнен със свлеклия се могилен насип. На 7 m южно от входа е положена глава от бронзова статуя – вероятно портретно изображение на погребания тракийски владетел. Инвентарът е изключително богат, представящ лични вещи и гробни дарове изработени от злато, сребро, бронз, алабастр, стъкло, глина, кожа. Сред находките особен интерес предизвикват три предмета – бронзов шлем, сребърна каничка и сребърна чаша, върху които се разчита името „ΣΕΥΘΟΥ“ (на Севт). Този факт, намирането на три бронзови монети на Севт III в началото на коридора и изключителната прилика в чертите на бронзовата глава с изображенията от монетите на този тракийски владетел, са причина откривателят д-р Георги Китов да изкаже предположението, че това е гробницата на основателя на тракийския град Севтополис. В сърцето на гробницата са открити златен венец на владетел, златна чаша за вино, няколко предмета от военна екипировка. На 7 метра пред фасадата ритуално е погребана бронзова глава от статуята на Севт III.

Бронзовата глава на Севт III намерена в могила Голямата Косматка

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Културата на всички древни цивилизации е била ориентирана спрямо звездното небе. Всеки владетел, всеки жрец е следял събитията, които се случват на Небето, защото космичният закон, формулиран в най-дълбока древност от Хермес Трисмегист гласи “Както горе, така и долу”, т.е нищо не се случва на Земята, без за това да има знак на Небето. Тази истина е била добре позната на инките, майте, шумерите, египтяните, а както разбираме от последните археологически открития - и на траките.

Всяка култура, която поставя за свой приоритет развитието на Духа на човека има за цел изследването на връзката на човека с Космоса, със звездите, със Слънцето.

Тракийските светилища, разположени в Долината на тракийските царе, са били древни обсерватории.

Архитектурата на всяко светилище в долината е различна. Тя пази спомена за владетеля, който го е създал. Първоначално светилището е храм, а в последствие става „гробница“- площадка за ретранслиране на духа на владетеля. Но според астрономите общото между всичките тракийски светилища е удивителната точност, с която са ориентирани към движението на Слънцето - върховния бог на траките. Във всяко подмогилно съоръжение са открити знаци, които показват кога са лятното и зимното слънцестоене, както есенното и пролетното равноденствие и „откъде прониква светлината“.

Според древногръцки хронисти тракийските владетели са познавали 500 звезди и са знаели имената им /за сравнение: според астронома д-р Алексей Стоев днес един професионален астроном може да назове не повече от 50-60, а общият им брой на небето е 6500/. Античните хронисти свидетелстват също и за това, че Траките са преподавали астрономия и на гръцките царе.

В астрологията е добре известно, че златото е метал, който според закона за съответствията се свързва със Слънцето. Именно този метал е бил използван от траките в техните религиозни церемонии и ритуали за връзка с енергиите, които произтичат от Слънцето. За тях златото не е било синоним на богатство, средство за размяна или за натрупване. Всеки жрец, всеки владетел е бил погребван заедно със златните предмети, които е използвал по време на религиозните церемонии, защото тази предмети вече са били попили неговата енергия, неговите вибрации и не е могло да бъдат използвани от друг. За новият жрец или владетел изкуските тракийски майстори са създавали нови предмети с ритуално предназначение.

Именно златото обаче е станало една от главните причини за гибелта на цивилизацията на траките. Елините, които са били на много по-ниско ниво на културно и духовно развитие, но с по-развита материална култура и бит, по-рано са започнали да използват златото като средство за размяна. Научавайки за несметните богатства на траките, за златните им мини, те

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

нахлуват по техните земи, завладяват някои от мините и разрушават тракийските селища.

Наред със златото обаче, елините (отчасти и римляните) взимат и нещо друго много по важно от материалното богатство – **учението на Орфей**. Малцина знаят, че освен Орфей елините взимат от траките и бога на плодородието и виното Сабазий. Елините го наричат Дионис, а по-късно той преминава и в пантеона на древните римляни с името Бакхус.

Наред с култовете и обредите, свързани с веселия бог, траките оставили в историята спомена за гъстото тракийско вино. Древните траки са създателите на култа към виното и го използват като ритуален дар за своите божества. В онзи красив древен свят, пълен със загадки, виното не се използвало за обикновено пиянство, а било средство за единение с боговете. То било използвано от жреците в ритуалите и мистериите разигравани се в тракийските светилища.

Имайки предвид, че тракийският храм символизира работата и функциите на слънцето, а слънцето от астрологична гледна точка е свързано със сърцето, то логично е да си представим, че виното на свой ред е имало пряка връзка с кръвта според траките. Ето защо виното и кръвта като носител на духа още от дълбока древност са били свързвани със свещеността. Какво ще кажете за Светия Граал в по-ново време?

Хилядолетия преди божествената напитка да открие родината си във Франция, Италия и Испания, античните автори описвали неповторимите качества на тракийския еликсир.

Според най-пресилените той „трябвало да се разрежда с вода в съотношение едно към десет и пак било толкова силно и пивко, че било невъзможно да отлепиш устни от бокала”. В Омировата „Илиада” пък се казва как всеки ден кораби докарвали бъчви с вино в тракийския стан, разположен извън стените на Троя. Това се случвало някъде около 10-ти век преди новата ера, когато траките били във възхода си.

Днес от Дионис и траките са ни останали само безценни съкровища и няколко уникални български сортове лози - Памид, Червен Мискет, Димят, Гъмза, Мавруд и Широка мелнишка. От последния сорт британският политик, Уинстън Чърчил, си поръчвал по 500 л вино всяка година.

След нашествието на елините тракийската култура започва да залязва. Тя е претопена в голяма степен и от римляните. И все пак привнася богатото си наследство, което вече е част от подсъзнанието на елини, а по-късно римляни и византийци.

Тракийската, както и всички други древни цивилизации са били изградени върху знанието за взаимовръзките между Небето и Земята, човека и Природата. Ето защо мита за Херкулес е изключителен апотеоз на древнотракийската култура. Помните – там вътрешният герой извършва 12 велики подвига, пряко свързани с зодиакалния кръг – астрологичната мандала.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Проф. Ван дер Брюл, един от водещите специалисти по езотерика в света твърди, че Тракия трябва да се превежда като "Свещенна земя", и че в Тракия преди окло 10 000г. се е намирал духовният център на планетата.

Тракийската култура е оставила следи и в сведенията на античните гръцки и римски автори, и в многобройни археологически паметници и находки. Сред най-добре познатите са погребалните обичаи. Според някои писмени сведения тракийците оплаквали и жалели мъртвите; според други ги изпращали с радост и веселие поради вярата, че ги очаквал щастлив задгробен живот. По време на погребенията принасяли в жертва животни, с които след това се угощавали, пиели много вино и устройвали различни игри и състезания. Самото погребение извършвали или чрез изгаряне на тялото на клада, или чрез полагането му в земята или в специално изградена гробница. Обичайна практика било насипването на надгробни могили. Заедно с покойника в гроба били поставяни личните му вещи и погребални дарове – съдове с храна и напитки и различни предмети, предназначени да му служат в отвъдния живот. В тракийските погребения се срещат накити и принадлежности към облеклото, защитно и нападателно въоръжение, съдове от керамика и метал, мебели, конска амуниция и дори (макар и рядко) цели колесници. Засвидетелствани са също съпътстващи погребения на принесени в жертва коне и кучета, а в някои случаи и на жени, погребани заедно с мъжете си. Този жесток обичай е отразен и в античната писмена традиция.

Социалното разслоение на тракийското общество намира пряко отражение в проучените по археологически път погребения. Сред тях се открояват монументалните гробници, предназначени да приютят останките на представители на богатата тракийска аристокрация. Още в началото на 1 хилядолетие пр.Хр. в Тракия се появяват гробници, издълбани в скалите или изградени от големи, грубо одялани каменни блокове. През 5 – 3 в. пр.Хр. са строени представителни гробници от камък или тухли с изящна архитектура, покрити с големи надгробни могили. Стените на някои гробници са украсени с релефи или многоцветна живопис. Със своите великолепни стенописи е прочута Казанлъшката гробница.

Погребалният инвентар на почти всички тракийски гробници е бил разграбен от търсачи на съкровища вероятно още в древността, а за съжаление нелегалното разкопаване на тракийските могили от безсъвестни иманяри продължава и в наши дни. Скъпите гробни дарове в някои запазени аристократически погребения, датирани между 5 и 3 в. пр.Хр., дават представа за разкоша и богатствата на тракийската върхушка в тази епоха. Освен като инвентар на неограбени погребения на знатни тракийци, много древни съкровища от същата епоха са намерени заровени в земята, било защото са били укрити по време на опасност и не са били прибрани

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

после от своите притежатели, било защото са били нарочно заровени и изоставени като част от неясни за нас религиозни ритуали. Такъв характер има например прочутото Панагюрско съкровище, което се състои от девет великолепни златни съда с особена форма и богата украса и представлява част от царски сервиз за пиене на вино. Няколко други тракийски съкровища съдържат прекрасни сребърни съдове и накити. През V и IV в. пр.Хр. на различни места във вътрешността на Тракия възникнали по-крупни селища, които постепенно също добивали градски облик. Някои от тях били свързани с царски резиденции, други имали предимно търговски функции. Завладявайки Южна Тракия в 340 г. пр.Хр., македонският цар Филип II превърнал някои от съществуващите от по-рано големи селища в укрепени градове; такива са Филипополис („градът на Филип“) на река Хеброс (Марица) и Кабиле на река Тонзос (Тунджа). Като тракийски царски град е възникнал в края на IV в. пр.Хр. и Севтополис, чиито останки са проучени при изграждането на язовир „Копринка“ край Казанлък. Той носи името на одриския цар Севт III, съвременник на Александър Велики и неговите приемници. Още един укрепен царски град от същата епоха се проучва в земите на гетите, край с. Свещари в района на град Исперих. Разположеният наблизго голям могилен некропол, в който е проучена Свещарската гробница, показва, че гетският град край Свещари (чието име не ни е известно със сигурност) е бил обитаван от силна и богата местна династия – възможно е това да е била столицата на гетския цар Дромихет. В един намерен в развалините на Севтополис надпис се споменават градски храмове и олтари. Но важните светилища в древна Тракия са били разположени извън селищата, в характерна природна среда – на планински върхове, край извори, в пещери и пр. Прочуто било светилището на Дионис в Родопите, което според Херодот се намирало на най-високия връх на планината.

Изкуството на траките през I хил.пр.не е пряко отражение на тяхната социална структура, поминък, бит и мироглед. Тракийската култура била мост между Изтока и Запада. Тракийското изкуство притежава свои особен облик. В него виждаме тракийския бит, представи от тракийската митология, жанровете необходими на тракийските владетели, вкусовете на тракийските майстори. Всеки един предмет слязъл от древността на земята е естетическо свидетелство за историята и съзнанието, за обичайте и мисленето на нейните тракийски обитатели, той е една нишка, която ни свързва с тях през разстояние две и половина хилядолетия. Духовния живот на траките бил обогатен от вярвания и култове които очевидно възхождат към бронзовата епоха и са групирани в три сфери: Вярата в слънцето; Вярата в безсмъртието и прераждането; Култ към все възраждащата се природа; Изследователите са свикнали да

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

смятат, че безспорен рефлекс на тракийската древност са нестинарските и кукерските игри. Трябва да се допълни, че първите около и върху огъня и маскирането, което включва познатата от писмените извори татуировки на траките са достояние на всички индоевропейски народности. Такива черти вероятно отразявали тракийската поезия, музика, танци и ако днес те не могат да се учат, то могат да се видят по запазилите се игри около големите празници, свързани с почитането на св. Георги и св. Димитър. Тракийското изкуство и тракийския духовен живот са резултат на самостоятелно развитие и плод на изключителен народностен дух, които оставил всички превратности за да бъде предаден на своите исторически наследници. Основния вид селища – селата се състояли от 10/15 къщи, оградени с дървен плет. В дворовете имало малки постройки за съхранение на зърно, за подслон на добитъка. Съществен елемент било огнището, което се намирало винаги при входа, където обикновено е имало навес. Едва след Vв.пр.не. се появили всички елементи на развитие у градоустройството, строеж на крепостни стени, канализация, водоснабдяване, поява на печената тухла. Семейството произвеждало груба керамика за битови нужди, жените тъчали дрехи. Хората се обличали топли дрехи – многоцветни, ямурлуци, панталони. Използвали прости сечива от желязо. Пълно обобщение на материалната култура и бита на траките за всички тракийски племена е невъзможно. Сигурно е обаче, че материалната култура и бита на тракийските племена могат да се разделят класово.

Тракийската религия е политеистична. Част от божествата имали общотракийски характер, а други са характерни само за определена племенна общност.

Идеята за плодородието и за многообразието на света, въплътена в женския образ, е видна от най-ранна епоха - още от времето на неолита (VI хилядолетие пр. Хр.). Тогава **Великата Богиня Майка** се появява в голям брой култови статуетки и шества върху огромен географски ареал, който включва целия Европейски Югоизток и въобще района на Източното Средиземноморие.

При Траките тя има общотракийски характер и е господарка на всичко и всички - всеобемна и всемогъща сила, която определя ритъма на живота, цялата пъстроцветна мозайка на действителността, като покрива всички равнища и сфери на дейност, както в космоса, така и в обществото. Първоначално богинята не е разчленена функционално, а като системообразуващо начало е просто върховната господарка на траките и нея те честват в обредните си свещенодействия, при тържествените церемонии и празненства, при **мистерии**.

Тракийският Орфизъм - пътят към древното лидерство

Макар и анонимна, В. Б.-м. има многобройни лица. Това е естествено състояние за една религия, развита в безкнижовна среда, а ликът на висшата сътворителка се появява върху предмети на лукса и разкоша, присъства в ред украшения, в сервизи, следи ни с всезнаещите си очи от обеци и ритони, от фиали и апликации. Персонифицираните възможности, които произтичат от задачите, стоящи пред женското начало, просто ѝ придават една трансфункционалност.

Участието на всемогъщата повелителка е заложено в зачатieto на нещата и се чувства навсякъде. Най-напред тя е силата, от която зависи вечния кръговрат на възраждането и на умирането, на новото пролетно обновяване на потенциата на земните недра и на вегетацията - на стимулирането на нейното процъфтяване. Всичко, което се ражда и израства в природата, произлиза от нея, защото тя е майката-земя, която насърчава растежа, и едновременно всичко, което се връща в утробата ѝ, се сдобива с нов живот. Тя стои в началото и в края на всяко съществуване и е пълна със зародиши, които "зреят", т.е. растат и се развиват.

Върху една фиала от с. **Луковит**, Ловешко, от IV в.пр.Хр. образът на богинята обвива тялото на съда с два концентрични реда от женски глави, които се редуват с растителни орнаменти. Сходна е украсата и върху скифоса от **Стрелча**, пак от това време, където лицата на жените са във фас, с дълги коси, разделени от палмети - сигурни обозначения на дървото на живота. Така стоят нещата и с плитката фиала от съкровището от с. **Рогозен**, Врачанско, а върху по-дълбоката, отново от IV в.пр.Хр., под седем женски глави има пет палмети.

Разгърнат вариант на същата идентификация са изображенията върху нагръдниците от с. **Мезек**, Хасковско, и от с. **Върбица** (IV в.пр.Хр.), където в центъра им е женската глава, фланкирана от палмети и извиващи се вейки с цветове. Показателни са и кариатидите от гробницата при с. **Свещари**, Исперихско, от III в.пр.Хр., чиято долна част нарочно подчертава формата на лотосов цвят - следващия символ на дървото на живота. Едва ли е необходимо да се прибавят повече паметници, които изобилстват, за да се наблегне на ролята на В. б.-м., от която от всички страни блика растителна енергия.

В този ред на мисли не може да се пропусне разказът на Ариан, че "Траке била нимфа, веща в баянията и билките и могла, от една страна, да премахва страданията чрез билки, а от друга, да ги причинява... По името на тази Траке, изглежда, са нарекли и страната. Ето как Великата майка в земите между Карпатите и Егея се оказва експерт по лечебните растения - магьосница, която обладава "тревите на безсмъртието" и разполага с най-съкровения и таен дух на цялата флора.

Но богинята е също и вариант на потния терон (господарка на животните). Като покровителка на зверовете и разпоредителка в царството им, тя може да се види изобразена върху една от каничките на **Рогозенското**

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

съкровище, където възсяда лъвица, и докато я прегръща с едната ръка с другата демонстративно вдига лък със стрела. Тази типична ловджийка не само укротява най-царственото животно, но и то самото е достатъчно да олицетвори нейната мощ и вездесъщност в света на дивата природа.

Върху друга каничка от същото съкровище този път богинята държи по едно животно за предните крака, а от двете ѝ страни тичат кентаври. В долния фриз под самата нея се вижда бик, паднал на предните си крака, а около него са представени хищни животни (лъвове или вълци). Върху скифоса от Стрелча под женските глави е изчукана ивица от глави на лъв, които се редуват с обърнати една към друга глави на овен. Върху друга от рогозенските канички богинята е и крилата, защото именно тя осъществява връзките в природата и в обществото.

Всички изредени паметници са от IV в. пр. Хр., но едва ли е необходимо да се увеличава броят им, защото върху предметите на тракийското изкуство е обичайно ликът на богинята да се следва или съпровожда от животински изображения. Все пак най-разностранно е представена тя върху наколенника от Враца от IV в. пр. Хр., показана в присъствието на разярени лъвове, на крилати дракони, на змии и на спускащи се орли. Цялата украса има изключително прецизна и симетрична композиционна структура. Тя подчертава идеята за трите части на вертикалния строеж на космоса в съотношението небе-земя-подземен свят и докато орлите и драконите обозначават горната сфера, лъвовете и змиите подчертават останалите две. Персонифицираните функции на Великата богиня-майка не се изчерпват с господството над вегетацията, над животинския свят и над лова. В Тракия тя е покровителка на хората и на човешкия род, бди над плодovitостта, плодородието и реколтата, пазителка е на нормите и на домашното огнище, защитница е на нравствеността и на справедливостта, закриля жените-майки и стопанки, но и девиците, на които предстои да се омъжат, хранителка е на обредите, с които избраниците се посвещават във вярата към нея, създателка е и на онези, с които се извършва инициацията и свещеното предаване на властта и на въвеждането в божествен владетелски сан. Съзидателните ѝ възможности са неограничени, но едновременно тя е и богинята Смърт, която всява страх и ужас.

Такъв например е образът на вкаменяващата с погледа си горгона от Башова могила при с. Дуванлий, Пловдивско, от V в. пр. Хр. или пък богинята от нагръдника при с. Опълченец, Пловдивско, от IV в. пр. Хр. Те имат задачата да пазят своя носител от всички зли сили в света, да го съхраняват и защитават от всички опасности. Втръчените ѝ очи от Врачанския наколенник или пък от този от Аджигьол (Румъния) пак от IV в. пр. Хр. преследват целта да отстранят всяко препятствие по пътя, да улеснят действията и постъпките на своя притежател. Това ще рече, че в Тракия всесилната господарка поема и апотропейни (защитни) функции.

Тракийският Орфизъм - пътят към древното лидерство

Когато античните автори говорят за почитането на Великата богиня на траките, те винаги се стремят да представят името ѝ с аналогични гръцки или латински съответствия - преводи-означения, за да са ясни за сънародниците си. По този начин за Полиен тя е **Хера** - господарка за тракийските племена **кебрени** и **скаиболи (скаи)** и властва на Рескинтийската, т.е. на Царската планина. Сравнението на древния автор със съпругата на **Зевс**, с царицата на Олимп, напълно отговаря на идеята за върховенство. Но така стоят нещата и с едно съобщение на Херодот, за когото тя е **Артемидата Басилея**, т.е. Царица за тракийските и пеонски жени от зоната на Югозападна Тракия.

За Теопомп тя е дори **Атина** - богинята-майка и покровителка на едноименния елински полис, за която владетелят на одрисите **Котис I** дори пожелава да се ожени и да я направи своя съпруга та по този начин да демонстрира политическото си могъщество над атиняните в района на **Тракийския Херсонес** и на протоците. Тя е **Хестия**, която пази дома и живия свещен огън в къщното огнище, и се приема като съответствие на **Залмоксис**, за каквото впрочем се сочи по-късно и **Хера**- двете лица на единното цяло.

Независимо от наименованията - преводи-означения, които има, те всичките обозначават най-вярната същностна характеристика на една В. б.-м. Безименна - анонимна тя присъства и върху множество изделия на **тракийското изкуство**, макар и да има свои локални имена-прозвища като **Зеринтия**, като **Брауро**, като **Котито**, **Хипта**, **Бендида**, та дори и неопределеното, но красноречиво "мегале теа", т.е. Великата богиня.

При всички положения те изправят пред качествената определеност и полисемантичност на една и съща всемогъща сила, която през различните епохи и съобразно отделните географски ареали остава почти еднаква и се доуточнява във функционално отношение чрез имената-прозвища, които носи.

Анонимността на богинята се разчупва решително едва през римската епоха, когато съвместното съжителство на тракийските с елинските и с римските култове довежда до неизбежни взаимодействия. Върховната повелителка на траките постепенно се елинизира и романизира, възплъщава се в образите на ред гръцки или римски богини, но никой не би се усъмнил, че под чуждата иконография местното население почита своята Велика майка.

През римската епоха тя е и **Кибела**, и **Хера**, и **Афродита**, и **Хеката**, и **Артемидата**, и **Селена**, и **Деметра**, и **Персефона**, и всички онези все още неустановени богини, които се изправят пред фигурата на **тракийския бог-конник**. По това време в Тракия проникват и някои източни, предимно малоазийски култове, сякаш за да покажат за сетен път духовната близост на балкано-егейска-малоазийския ареал.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Именно сега към преводите-означения на всеобемната повелителка на траките се прибавя и Изида. Като пластичен религиозен израз на съкровено чувство на хората към природата, всички тези богини, а всъщност само една единствена – системообразуваща и трансфункционална, властват над горите и водите, владеят силите, които произвеждат растежа и изобилието на растителното, на животинското царство, и над човешкия род.

Погребването на съкровища, една особено популярна в цяла Тракия практика още от края на бронзовата епоха, е обред, който заема важно място в царската ритуална система. В основното си качество на символичен инструмент за идентификация на рода, династията, етноса, *keimelia*, “неподвижното богатство”. Затова може да се допусне, че обредното заравяне/намиране на съкровище се съпровождало от обреда на свещен брак, в който владетелят встъпвал с тази богиня. Бракът със земята символизира това, че владетелят посява семето си в лоното на богинята, за да роди тя син, равен на него, така и съкровището е зародиш на идентичността и легитимността на властта. Това позволява предположението, че династическите бракове почиват върху митопоетичното убеждение, че те обвързват двата царски рода не само роднински, но и миторитуално: сватбата с принцесата, като земно въплъщение/дъщеря на Богинята, е основен аргумент за претенции върху царството. В тази връзка трябва да си припомним, че Филип II Македонски винаги се женел по време на война за принцесите на страните, които вече покорил или му предстояло да завоюва . Съкровището по принцип е ненамираемо. То трябва да бъде такова, за да се опазят корените на династическата, държавната и духовната идентичност: докато лежат погребани в земята, те я легитимират като „своя“. Обикновено съкровището само намира новия си собственик. Така актът “намиране на съкровище” става изофункционален на друга основна тема от царската идеология – инвеститурата, **а неговият откривател се възприема като избраник на Богинята.**

Статуя от храма на богинята Кибела , открит в Балчик

През 2007 г. , при изкопни работи за строеж на хотел в крайбрежната зона на град Балчик е открит храм на богинята Кибела, който е единствения изцяло запазен на Балканския полуостров. Предполага се че храмът е построен в периода 280-260 г.пр.Хр. и е функционирал без прекъсване до края на IV в. след Хр. – или повече от 700 години, т.е тук са се извършвали ритуали дори и след въвеждането на християнството като религия - цели сто години. Античната сграда е запазена с вътрешния си интериор. Почитали са богиня Кибела в големи части на Мала Азия. Кибела е наричана още и Велика майка, Майка на боговете и всичко живо на земята, на възраждащата се природа и на нейното плодородие. Олицетворявала силите на природата, била покровителка на планините, горите и зверовете.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Писмените, археологическите и етно – графските сведения са в състояние да представят и обобщят тракийската религия с древните и черти. Херодот съобщава, че траките са почитали Арес, Дионис, Артемида, а царете им Хермер, а пък други автори от същата епоха съобщават за Аполон или богинята майка. Според Херодот тракийската религия е политеистична.

Траките развили култ към силите на Природата. Почитали свещени гори, дървета, извори, потоци. Вярвали в съществуването на нимфи, музи и демони. За тях, змията била символ на хтоничните (подземните) сили. “Свещеното дърво на живота” било разделено на три части: горна – корона на дървото – символ на небето, средна – ствол на дървото – символ на земята, долна – корените на дървото – символ на подземния свят.

Важни елементи на култа са магическите действия и жертвоприношенията. Траките правят безкръвни и кръвни жертвоприношения.

До днес са запазени сведения за лечение чрез огън и вода, нестинарските игри, свързани с култа към Слънцето и с определени магически действия. Тракийските лечители използват различни баяния и заклинания, придружени с магически действия. Музиката (и музикотерапията) се свързват с имената на херосите Орфей и Лин.

Херодот съобщава, че траките почитат боговете Хермес, Арес, Дионис, Асклепий и Артемида.

Тракийските божества не са структурирани в йерархичен порядък, както елинските. Понякога, функциите им съвпадат или се преплитат.

Троичното делене на света (чрез “Дървото на живота”) се забелязва и в групирането на боговете в триади – тройки божества, съчетаващи различни функции, израз на съвършеното единство на света, осъществено чрез различията. Такива такива триади са:

Зевс – Дионис – Персефона,
Арес – Дионис – Артемида,
Сабазий – Дионис – Ипта.

В пряка връзка с вярата в безсмъртието на човешката душа са и погребалните ритуали на траките. Религията при тях е била немислима без култови действия. Важни елементи на култа са магическите действия и жертвоприношенията.

Траките правят безкръвни и кръвни жертвоприношения. При безкръвните, се поднасят плодове, пшеница или сготвена храна. При кръвните, жертвените животни, най-често, биват изяждани. В жертва се принасят

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

овни, агнета, бикове, свине и кучета. До настъпването на елинистическата епоха, в тракийските земи се извършват и човешки жертвоприношения. В отделни случаи, тракийските племена кени, апсинти и гети принасяли в жертва чужденци.

В пряка връзка с вярата в безсмъртието на човешката душа са и погребалните ритуали на траките. Траките практикуват както трупозгарянето, така и трупополагането. Резултатите от археологическите разкопки показват, че в периода VI – V в. пр. н. е. в Тракия преобладава трупополагането. Траките погребвали с радост своите мъртви, защото смятали, че смъртта ги избавя от земните неволи. Те вярвали в задгробния живот и снабдявали своите мъртви с всичко необходимо за отвъдния свят. Най-древни са скалните фурнообразни гробници. От началото на I хил. пр. н. е. датират и долмените – мегалитни съоръжения, образувани от огромни каменни блокове. От VI в. пр. н. е. започват да се строят правоъгълни и куполни гробници с повече от едно помещение вътре.

Траките почитали и Арес – подземно божество на войната, на необузданата войнственост, на кървавите сражения, което изисквало да му се поднасят и човешки жертви.

Гръцкият бог Дионис е сложен събирателен образ, свързващ тракийски и малоазийски влияния с местните елински религиозно-митологични традиции. Във Фригия почитат местен вариант на Дионис, който се нарича Сабазий или Залмоксис – бог на растителността, на плодородието и на лечението.

За тракийски вариант на елинския бог Зевс се смята Сбелсурд – бог на небето, мълниите и дъжда. Много често, образът на Сбелсурд се покрива с този на Тракийския Херос – божество с много сложен произход и функции. Херос е герой от твърде далечен полубожествен произход, идеал за човешка сила и храброст, благодетел на народа си, почитан като полубог, наравно с Херакъл (Херкулес). Херос е изобразяван като конник, обърнат надясно, с развяна хламида. Негови атрибути са: “Дървото на живота”, змия, куче и диви животни. Изобразяван е по време на лов или на жертвоприношение. Всяка област, всяко племе, всяка свещена местност имат свой Херос.

Залмоксис - на старогръцки: *Záλμοξις*, *Zalmoxis*, митичен цар и бог на тракийското племе гети, които вярвали в безсмъртието на душата и в задгробния живот. Те смятали, че като умрат, отиват при Залмоксис и пращали всеки пет години пратеник, който да извести на бога техните нужди и желаниа.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Херодот, бащата на историята, казва, че научил от елините, които живеят по Хелеспонта (Дарданелите) и по Понта (Черно море), че Залмоксис наистина е съществувал, бил роб (или ученик) на Питагор, впоследствие се освободил и забогатял, върнал се в Тракия и учил съплеменниците си доктрината на Питагор. Залмоксис пътувал из Египет и донесъл на хората от там мистичното знание за безсмъртието на душата, като ги учил че след като умрат ще отидат на едно място, където ще се наслаждават вечно на всевъзможни блага.

Със Залмоксис са свързани четири обряда: събиране в андреона (стая — зала, предназначена само за мъже), оттегляне в подземното жилище или в пещерата, човешките жертвоприношения, стрелба с лък към небето. Сведения за пиршествата в андреона получаваме от Хезихий, лексикограф от V век от н.е., който разказва, че при завръщането си в Тракия, Залмоксис попада най-напред в нейната югоизточна част. Там той „научил първите от астите да се събират и да пируват, като казвал, че нито той сам, нито съмишлениците му ще умрат“ и по този начин им разкривал съкровени тайни на безсмъртието.

Както разказва Херодот, той построил една подземна стая, подземно жилище, където прекарал три години, за да се появи отново на четвъртата и да убеди траките във възможността за постигане на безсмъртието. Според свидетелството на Страбон, Залмоксис се оттегля в пещера на свещената планина Когайон.

Като говори за гетите Херодот казва, „Същите тези траки стрелят с лък, нагоре към небето, срещу гръмотевицата и светкавицата, (с което) заплашват бога, като смятат, че няма друг бог освен техния.“

На Залмоксис, вероятно, са правили и човешки жертвоприношения. Едно описание на този ритуал намираме също в „Историята“ на Херодот: „Пращат го по следния начин: едни от тях отредени затова, държат три копия, а други улавят пратеника до Залмоксис за ръцете и за краката, размахват го във въздуха и го хвърлят върху копията; ако умре, прободен от тях, смятат, че богът е благосклонен; ако не умре, обвиняват пратеника, като твърдят, че бил лош човек; след тези обвинения пращат другиго; поръчките му дават, докато е още жив...“.

Залмоксис според Диодор е пророк и законодател, а според Диоген Лаерций един от първите философи на варварите.

Култът към Слънцето е важна съставка на тракийската образна система. Предполага се съществуването на бог на Слънцето, изобразяван върху тракийски монети като слънчев диск или интерпретиран от елинската традиция като Аполон или Хермес.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

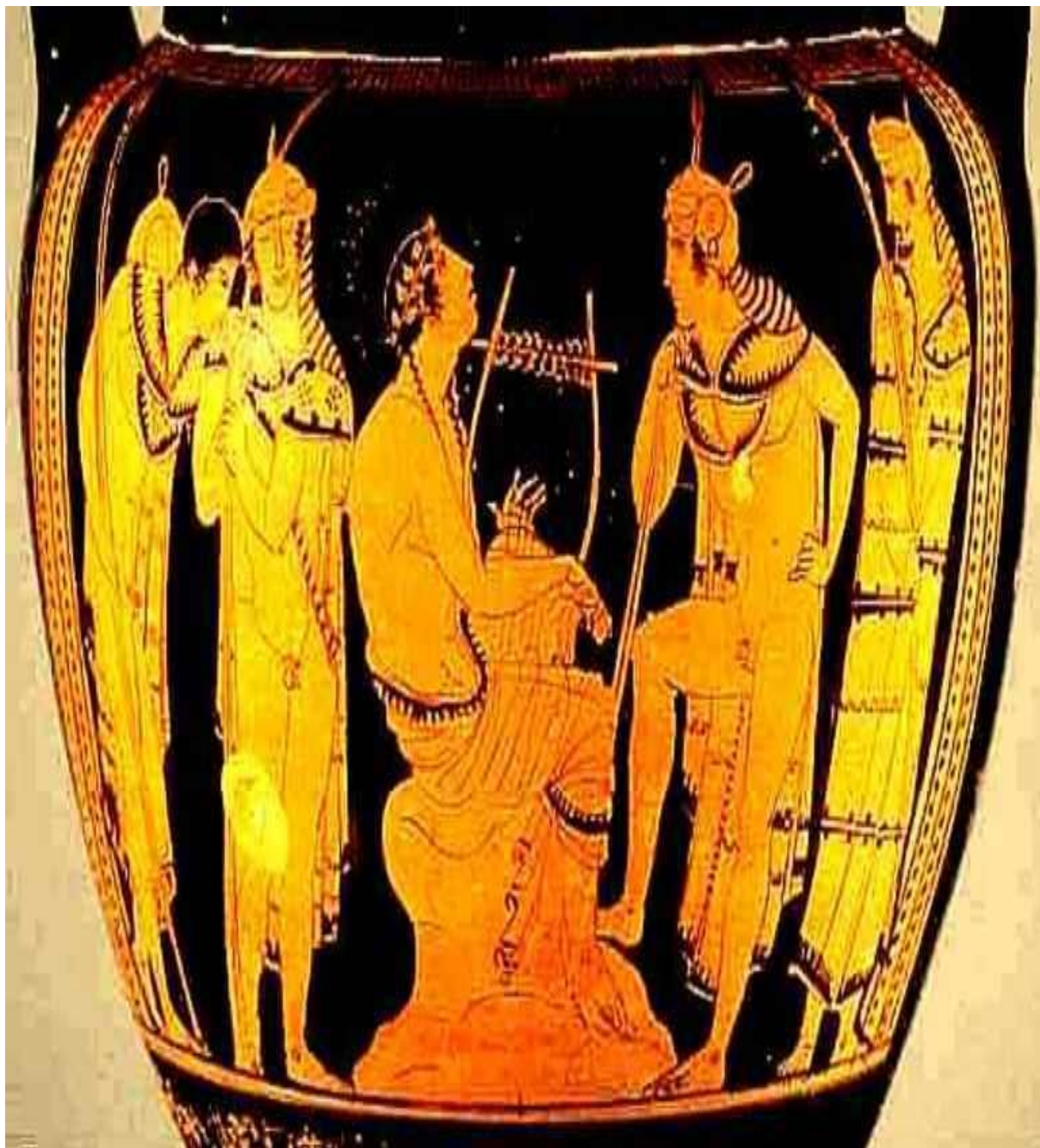
Един от най-забележителните образи в тракийската митологична система е този на **Орфей**. Орфическата религиозна доктрина съчетава хтонични (слизане в подземното царство) и соларни елементи.

Орфей е херос – човек, получил безсмъртие и превърнал се в божество. Той е смятан за най-великия поет, композитор, музикант и певец на Древността.

Орфей е име от древността, символ на безграничния човешки талант и силата на посвещението.

Тракийски цар, уникален музикант и певец, покоряващ цялата природа с музиката си, легендарен поет, лечител и маг, жрец и духовен учител, олицетворяващ Доброто, Любовта и Мъдростта. Певецът със златна лира призовавал: „Помощ за слабите, утешение за страдащите, надежда за всички.“ Героят, участвал в похода към Колхида за златното руно, е създател на мистерии и свещени книги. С него е свързана вярата и надеждата, че безсмъртието е постижимо, а музиката е космичният език на природата, достъпен за всеки, който желае да се хармонизира с нея. В древността музиката била част от обредността, безсловесният език, свързващ всичко живо. Много по-късно тя се отделя като сценично изкуство. Затова Орфей обучавал хората чрез напяване на стихове за сътворението на света и мястото на човека в него.

Орфей е изпълнявал ролята на посредник между трите свята – подземното царство на мрака (където е водач на душите на мъртвите), Земята и хората, Небето и боговете. Тракийски аналог на Хермес, неговият образ е продукт на сложен древнобалкански синтез на цар, жрец, гадател, герой и бог;

Орфей свири на лира пред тракийската аристокрация. Кратерът е открит в Южна Италия, изработен е ок.450 г. пр.ХР.. Сега се намира в Берлинския музей

„Светът може да бъде завладян с лира, не с меч” - така, казват, пророкувал митичният певец, живял някога по нашите земи. Когато Орфей засвирел на своята лира, вятърът утихвал, заслушан в чудодейната музика, птиците спирани в небето, а животните - по горските пътеки, духовете на зверовете се укротявали и те лягали в краката му.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Животът му е обвеян с древни предания и легенди, станали повод да бъде считан за митичен, а не реален герой. Приписват му се голямо количество химни, наричани орфически, в които възхвалява божествата на природата и се стреми да научи сънародниците си с простичка молитва да отдават почитта си към тях. Според легендите лирата му е имала седем струни. Орфей е обявен и за автор на една от поемите „Аргонавтика.“ Учението му е опит да облагороди суровите нрави и да научи хората на по-висока хигиена и култура. Намесата му в религиозната доктрина за отвъдния живот и пътя към безсмъртието, с която влиза в противоречие с официалната тракийска царска идеология, е вероятната причина за неговата трагична гибел. Според гръцкия мит, той е бил разкъсан от тракийките поради това, че е скърбял за починалата си съпруга и не е обръщал внимание на жените около него.

Първите му изображения са от 600 г. пр.н.е. Разпространението на различни митове за него дължим на старите елини. Досега са известни 92 негови изображения върху атически вазии. На тях са изобразени сцени от основните орфически легенди – за смъртта на жена му нимфата Евридика, която била ухапана от змия в деня на сватбата им, и опита му да я спаси от подземното царство. Великият Орфей, син на речния бог Еагър и красивата муза Калиопа, живеел в Тракия. Жена на Орфей била прекрасната нимфа Евридика и той нежно я обичал. Но певецът не се радвал дълго на щастлив живот с нея. Веднъж, наскоро след сватбата му, хубавата Евридика беряла със своите млади невинни приятелки цветя в една зелена долина. Тя не забелязвала дебнешката я опасност – змия. Тя ухапала Евридика, която извикала високо и паднала в ръцете на другите нимфи. Пребледняла, очите и се склопили и не след дълго издъхнала. Приятелките ѝ изпаднали в ужас и скръбният им плач се разнесъл на далеч. Орфей го чул. Той изтичал в долината и там видял студеното тяло на своята обичана жена. Обзет от отчаяние той дълго плакал и дълго пял своите тъжни песни. Но Орфей не можел без Евридика. Той решил да слезе в царството на мъртвите. Надявал се, че ще склони Хадес и неговата жена Персефона да му върнат Евридика от света на сенките.

Певецът се спуснал през една тъмна пещера към свещената река Стикс. Сега оставал проблемът как да премине от другата страна? Около него се тълпели сенки, който също като него чакали. Стоновете им били немощни и слаби, като шумолене на есенни листа. Харон идвал със своята ладия. Орфей го помолил да го откара, но той му отказал. Тогава певецът засвирил на своята златна лира. Чудната мелодия омаяла Харон и той се съгласил да го закара. Орфей слязъл на брега, но продължавал да свири, а след него идвали все повече и повече сенки, за да чуят песента му.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Така Орфей стигнал необезпокояван от никого при Хадес. След което запял нова песен, в която се разказвало за тяхната любов и как не успели да я изживеят. Тогава Хадес го попитал, защо е дошъл в царството му и му обещал, че каквото поиска ще го получи, толкова била красива песента му. И Орфей отговорил – искал своята Евридика. Хадес се съгласил, но при едно условие Орфей трябвало да следва Хермес, а зад Орфей ще бъде Евридика. Но докато са в подземното царство не трябвало да се обръща назад. Ако Орфей се обърнел, Евридика щяла да се върне обратно в подземното царство, завинаги! Тръгнали. Напред вървял Хермес, после Орфей, а най-отзад Евридика. Бързо преминали през царството на Хадес. Харон ги прекарал през свещената река и те скоро видели пътеката, която водила към горния свят. Пътят бил труден, наоколо се стелела гъста мъгла. Орфей едва виждал сянката на Хермес. Ето, че в далечината прозирала светлина. Там, бил изходът на пещерата. Орфей започнал да си мисли, дали Евридика е зад него? Дали не се е изгубила? Той се спирал по-често, за да чуе стъпките на любимата жена, надявал се тя да не се е изгубила в подземното царство. Все по-често се спирал и все по-голяма тревога го обземала. Забравяйки всичко, той се обърнал и я видял само на крачка от него. Протегнал се към нея, но в този миг сянката започнала да се отдалечава. За втори път губел Евридика. Но този път вината била негова.

Дълго стоял Орфей вцепенен. Но решил, че отново ще слезе в царството на Хадес и отново ще го помоли да му върне Евридика. Но този път старият Харон отказала да го прекара през Стикс. Седем дни, той плакал, роптаел, не се хранел проклинайки мрачните брегове на Стикс. На осмия ден, решил да се върне обратно в Тракия. Изминали четири години от смъртта на Евридика, той й останал верен. Не пожелал друга. Веднъж в ранна

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

пролет, певецът седял на един висок хълм. Златната лира лежала в нозете му. Певецът я взел, докоснал леко струните и зяпал. Цялата природа слушала чудния му глас. Изведнъж се чул веселия смях на вакханките. Те започнали да го замерят с камъни, скупчили се около него. Душата му отлетяла, а те разкъсали тялото му. Хвърлили лирата му в близката река и тогава станало чудо, тя свирила сама, сякаш оплаквайки смъртта на своя господар. Душата на Орфей слязла в царството на Хадес, отново минала по същите места, но този път Харон я пренесъл на отсрещния бряг. Там, Евридика го чакала и той я притиснал с цялата си любов към себе си. От този момент те станали неразделни.

Убийството на Орфей от Тракийски жени. Изображение върху ХИДРИЯ ок. 460 г. пр. Хр.

Орфей свири на лира сред животните. Мозайка от III век. Палермо. Националният музей.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Понятието **тракийски орфизъм** е съвременен научен термин, представляващо строга система от правила и забрани, свързани с религиозните обреди, взаимоотношенията между хората, храненето и облеклото при древните траки, също така религиозно учение, постулиращо възможност за обезсмъртяване чрез мистериални обреди. Определянето на Орфей като тракиец в старогръцката митология, дава основание на **проф. Александър Фол** пръв да нарече условно учението за безсмъртието на тракийските аристократи „**тракийски орфизъм**“.

Александър Фол

Трябва да се уточни, че съществуват два вида орфизъм – гръцки и тракийски. Но между двата трудно може да бъдат поставени граници, както и не могат да се правят ясни разграничения между траки и елини в най-древни времена.

В гръцкия орфизъм тя се проявява като сума от идеи и практики за постигане на отвъдно щастие за вярващия в безсмъртието на душата, а в образа на Орфей – като конструкция за посредничество между тукашния и отвъдния свят. Основната разлика е, че в първия случай става дума за съдбата на всяко човешко същество, докато в историята за Орфеевата съдба се има предвид благополучието на някаква общност. Това не пречи

орфическата теология и митология да се свързват в обща идейна основа с Орфеевия мит. Именно тази идейна основа, различна от духа на елинските митове за богове и герои, се нарича митология на древните траки. Въпреки, че това разделение е условно. Идеологическите типове на елини и траки са съчетани.

Гръцките орфици вярват в безсмъртието на душата и прераждането ѝ в други тела, практикуват аскетичен начин на живот и ползват свещени текстове. Тракийските орфици вярват в безсмъртието телом и духом, за тях смъртта е преминаване в отвъдна реалност, аскетизъм (в повечето случаи) не се практикува, липсват свещени книги.

Орфизмът е цяла философско-религиозна система. Според хипотезата на проф. Александър Фол, оформянето на тракийският орфизъм се случва в Тракия между кр. на II хил. пр. н. е. и IX – VIII в. пр. н. е. и продължава да се изповядва от траките до края на античността – VI в.

Според орфическата философия първоначално съществува космосът - Великата Богиня-майка, която е в абсолютен покой. В един момент, трепвайки самозачева и ражда своя първороден син, който през деня е слънце, а през нощта – огън. В елинския вариант на доктрината Питагор означил съставките на орфическия космос с числа, а от едно по-късно време неговата система се свързва и с тоновете. Въздухът е “ре”, Земята - “ми”, Водата – “фа”, Огънят – “сол”. Въздухът обгръща Земята, както е у Хезиодовата теогония, но оплождащата сила при орфизма е Водата, която в същото време е и пречистваща. Тогава се ражда Енергията, която е Огън, Слънце и Син на Великата Богиня – майка. Затова към първите четири тона ще бъде прибавен и пети “ла”, който е нейното звучене. Космосът изглежда завършен, но още не е, защото устният орфизъм урежда и земните дела. Първородният Син ще се съедини с Великата Богиня – майка в т.нар. хиерогамия – свещен брак. Тяхното сливане звучи в тона “си” последван от “до”. Следва узряването на плода, който ще се роди заедно с тона “ла”. Роден е Синът на Сина, неговият “PAIS” /чедо и служител/, роден е доктриналният цар-жрец, уредникът на социума, който е кръг – Слънце. Първите четири тона съдържат цялата космическа уредба в себе си: 4 съдържа 1, 2 и 3, а $4+3+2+1=10$. Десетицата е съставена от три фази $4+3+3$. Триадата(триединството) се счита за типично индоевропейска

структура. В тракийското общество връзката между двата свята се осъществява от царя-жрец. Орфическият 4+3+3 фазен ритъм е числово и тоново промислен, той може да бъде чул и видян от мистериално просветените. В него вероятно е въведена една друга докринална многозначност, която е питагоровата добавка и тълкуване. В нея единицата (монада) е абсолютното единство – тя е мъжкото начало. Двойката е диада – тя е женското начало. Тройката е монада и диада и символизира първата повърхност. Четворката е 2+2, е степенувана природа т.е. абсолютното равенство. Петицата 2+3 – чувственост, шестицата – възмъжаване и зрялост. Седмицата 4+3 – степенувана природа и симетрия, а в орфическата религия съединяване между Богинята-майка и Сина. Осмицата - уравнивесеност, деветката - две мъжки начала и три по три. С десетицата (декада) приключва докриналния цикъл с триумфа на Сина на Сина на Великата Богиня-майка, който е сбор от женското и мъжкото начало на космоса, тяхното единство и разум.

Устройството на света е завършено. Роден е царят-жрец, който се явява единствен медиатор между двата свята. Един надпис от Рогозенското съкровище е едно от неоспоримите потвърждения на тезата. Надписа гласи: “KOTIS APOLONOS PAIS”, което ще рече “Котис син/чедо на Аполон”. Самото име Котис е създадено на основата на теоним свързан с едно от имената на Великата богиня майка – Котито, т.е. царя е смятан за чедо на Бога и Богинята.

Най-простото и най-ранното светилище е това на Великата Богиня-Майка. Тя е разпозната като висок камък (скален къс, скала) в свещена горичка (дъбрава) с извор. Пред камъка се поставят дарове и се изгарят смоли и аромати. От средата на I хил.пр.Хр. насетне камъкът ще се превърне в олтар или в огнище, разположени под открито небе или в постройка с отворен покрив. Около тях жреци мелодекламираат молитва, за да призват богинята да се яви на участниците в обряда. Други светилища са посветени на Сина. Те са градени в кръг от камъни или блокове в зависимост от състоянието на строителните умения. Кръгът олицетворява едновременно и Слънцето и Огъня, поради което светилищата уместно са наричани дионисови от старогръцките им наблюдатели. Според знаменитото описание на Макробий

(края на VI – началото на V в.сл.Хр.) в откъса от Сатурналии, който разкрива двата образа на тракийският бог, главното дионисово светилище е определено като храм на Сабазий. В него богът бил честван с “великолепна вяра и с почит”. Тъй като светилището било кръгло с отвор на покрива, през деня когато слънцето достигало зенита си, лъчите попадали точно върху олтара в центъра на кръга.

Тогава богът бивал наричан Аполон. През нощта на същия олтар бил разпалван огън и тогава богът бил назоваван Дионис, а жреците извършвали прорицанията си като гадаели по силата и височината на лумналите пламъци, които близвали тъмното небе над покрива. Това светилище е разположено в югозападните Родопи или в някоя от планините от техния масив. То е споменато у Херодот, (Псевдо-) Аристотел, Светоний и Дион Касий от V в.пр.Хр. насетне. Още преди това столетие обаче в нелитературната древност на вярата към бога Слънце-Огън, там, както и в други светилища, са звучали молитвите-химни. Речетативно изпявани от жреците, химните били обръщения към различни персонификации на главния бог, наричан често с различни теоними, които винаги го назовавали или в слънчевата или в хтоничната му хипостаза. Химни към боговете били изпълнявани и през нелитературната древност на самата Елада и част от тях са влезли в записаната сбирка от Омирови химни, съставена между VIII и VI в. пр. Хр. За съжаление, такива ранни записи на орфически химни не са запазени. Тяхната сбирка била съставена чак през II-VI в.сл.Хр.

Химн на звездите

На светилата небесни свещения блясък възславям

И чрез възвишени думи зова божествата велики.

Мили звезди от небето, чада на Нощта, на тъмата,

В кръгови вихри кръжите край вашите светли престоли,

Отраз на вечния огън, родителки вие на всичко,

Орис съдбовна, на всяка съдба сте носачи, кормчии,

Вие, на смъртните хора водачки по божии пътеки,

Седмолъчащите зони оглеждате откъм ефира,

Земни, небесни, по огнен път винаги несъкрушими,

Светещи от вечността изпод нощното, черното рухо,

С блясък трептящ, благосклонни пазителки сред тъмнината,

На състезание мъдро елате, на тайнства свещени

И доведете до славен завършек делата похвални.

(Орфически химни, Превод Г.Батаклиев)

По-късно доктрината се разпространява в Гърция и средиземноморския свят. Привърженици на орфизма били дори много от римските императори. Това е чисто аристократична концепция, основана върху дионисиевите мистерии. В древността тя се е предавала изключително чрез устния епос, оформил необходимите предпоставки за появата на образа на царя-първородител; на царя, осигуряващ плодородието; на съвършения и безсмъртен цар, бог на себе си и първожрец за своя народ. Орфическите мистерии се правели само от посветени, а това били единствено неженени мъже и то аристократи, духовно богати, преминали през ред изпитания – спортни игри, единоборства, лов, войни, жертвоприношения, гадаене.... Тайнствата ставали в затворени общества и скрити места, недостъпни за останалите хора (скали, пещери). Те били придружавани с хорови песни и мимически игри.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Легендата гласи, че тракийският певец често събирал знатните мъже на оргии. Техните жени толкова го мразили, че по време на едно пиршество връхлетели и го разкъсали на части, разпръснати на различни места. Тракийският орфизъм съчетава култа към земята и слънцето, олицетворени от Дионис. Счита се, че едни от центровете му са в Делфи и Самотраки. Датира от средата на II хилядолетие пр. Хр. Има две нива: аристократично (доктринално) и народностно (социално). Първото ниво е свързано с посветените в учението, а в народностното ниво са тези, които не са посветени в него. В основата му е идеята за самоусъвършенстването и че преодоленият ценностните изпитания става съпруг на Великата богиня майка и следователно е бог. Тази идея личи ясно от тракийските царе, които са едновременно царе, жреци и богове.

Основа на доктрината е идеята за самоусъвършенстването. Орфизмът се практикува различно от различните обществени слоеве. Аристократите практикуват безсмъртието, т.е. – обезсмъртяват се, тъй като са посветени в мистериалното знание на учението. Поданиците вярват в обезсмъртяването на аристократите.

Тракийският орфизъм съчетава почитта към хтоничните/земни/ и соларните божествени сили – орфическите божества са едновременно соларни и хтонични – такива персонификации са например Орфей и Залмоксис. Според космогоничния модел на тракийския орфизъм, светът е уреден в 7 или 10-степенен цикъл:

1. Самооплождане на Великата Богиня-майка (Земята).
2. Раждане на Сина (Слънцето).
3. Възмъжаване на Сина.
4. Свещен брак на сина с Богинята-майка.
5. Раждане на сина на Сина (царя).
6. Възмъжаване на царя.
7. Свещен брак на царя с Богинята-майка.

Тракийският Орфизъм вписва човека на природата, възприема го като част от нея. Приема камъка като свещена първоматерия, в която изгражда храмовете си. Орфей всяка сутрин изкачавал планината, за да поздрави Слънцето. Соларните светилища, където са се провеждали мистериите, били на високи, по-непристъпни места, в близост с извори и пещери. Хората, облечени в бели дрехи, били два кръга. Външният кръг е представление за всички, със сцени от живота и блаженството на праведните. В него били кандидатите за вътрешния кръг от посветени. Посвещаваните „мисти“, отпивали специални напитки и били в съприкосновение със светини. По сведения на Платон, са омесвали

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

ритуални питки, извършвали са изгаряне на семена и кадене с благовонни треви.

Според изследванията на Валерия Фол върху митологията, Орфей приспива дракона чрез магическа обредност, в която изгаря минзухар, живовлек, червени коренища, папрат и волски език. Орфизмът е променил съществуващите традиции на кървави жертвоприношения, трансформирал груповите оргии в свещени ритуали, а лирата заменила звуците на кимбали, цимбали и тимбали. Хилядолетия наред знанието се е предавало, за да достигне до нас под името „Орфизъм”, пренесено чрез митовете и легендите, оцелелите десетки исторически сведения и артефакти, обредите и обичаите. Откриваме неговия духовен отпечатък в съвременните религиозни тайнства и в ценностната система на битуващите философски учения и практики.

Първите школи за посвещение в мистериите са били именно създадените от Орфей. Основна за орфизма е вярата в безсмъртието - в живота отвъд или в прераждането. Тракийските орфици вярвали в безсмъртието телом и духом, за тях смъртта била преминаване в отвъдна реалност.

За гръцките орфици пък безсмъртна била душата, която се прераждала в други тела. Последователите на това учение практикували аскетичен начин на живот, за разлика от тракийците, и също за разлика от тях ползвали свещени текстове (смята се, че досега не е намерена тракийска писменост, което обаче не изключва нейното съществуване). Основно божество, почитано от гръцките орфици, е Вакх (Дионис) в двете му хипостази – Загрей и Сабазий. Тракийският орфизъм пък съчетава почитта към хтоничните (земните) и соларните (свързани със Слънцето) божествени сили, животът е започнал от великата Богиня-майка и възпроизводството на Космоса и обществото се основава на цикли, а не на линейно време.

И нещо особено любопитно: орфиците означавали съставките на Космоса с цифри,

а по-късно - с музикални тонове, така се породили религиозните напявания. За разлика от гръцките орфици, при тракийските музикалните тонове не били толкова симетрични, ритъмът бил „асиметричен” – именно там според някои хипотези е произходът на уникалните неравноделни тактове в нашия фолклор. Същата асиметричност в организирането на сакралното пространство се открива и в царските гробници под могилен насип.

Преди хилядолетия орфическите мистерии се правели само от посветени. (Оттук идват и други хипотези – че Орфей е бил убит заради нежеланието му да посвещава жени в мистериите или че учел мъжете на „мъжка любов”. Има и тълкувания, че Орфей бил намразен от тракийците заради нещастията на съпругата му.) Тайнствата ставали в затворени общества и на скрити места - скали и пещери, недостъпни за погледа на останалите

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

хора, където посветените осъществявали контакт с висшите същества от духовния свят. Те били придружени с хорови песни и мимически игри.

Знатните мъже отивали облечени в бели ленени одежди

и без оръжие – без метали по себе си. Кулминацията на мистериите била символичната смърт на царя-жрец, отъждествявана с разкъсването на Дионис от титаните, и символичното зачатие на Богинята-майка, даващо началото на живота. Символичната смърт се осъществявала чрез жертвоприношение на различни животни, а зачатие – чрез масово съвкупление на мъже и жени, което накарало Херодот да обвинява траките в полова разпуснатост.

Външно мистериите протичали като представления с песни и танци, но всъщност били езотерични посвещения за тесен кръг от хора, чиято цел била да узнаят законите на невидимия свят и да си осигурят безсмъртие. Кандидатите били подлагани на проверка за психическа издръжливост, нравственост и вярност към учението и само успешите били посвещавани в мистериите.

Смята се, че траките, които през 5. в. пр.н.е. се настанили в Пирея и Атина като колонисти занаятчии и търговци, успели да наложат култа към Богинята-майка и на гърците.

За това споменава и философът Платон в “Държавата”.

Той изтъква, че религиозната служба, обредите и празничната процесия в Атина се извършват от траки. Разпространението на различни митове за Орфей обаче дължим именно на древните гърци.

Според тази концепция, възпроизвеждането на космоса и обществото се основава на цикличното и асиметрично, а не на линейното симетрично време. Идеята за самоусъвършенстване подхранва вярата, че преодолелият ценностните изпитания и съпруг на Великата богиня майка става бог. Тази вяра се възплъщава в тракийския цар, който е и жрец, и бог. Два са пътищата за сливане с бога и те се илюстрират с митичната съдба на Орфей и Дионис. В мистериалните обреди участниците могат да въведат бога Дионис в себе си в състояние на ентузиазъм (в колективните обреди), но могат и да се опитват да достигнат до бога-Слънце (Аполон), както се вярва, че е правил Орфей, в състояние на екстаз (в индивидуалните обреди).

Според многобройните писмени сведения, същината на изповядваната в светилищата орфическа доктрина се състояла в изкачването на царя жрец на стръмния скален връх, неговата символична смърт, олицетворена от жертвоприношенията на бик, кон, козел, а понякога и хора, и най-сетне, също, символичното му раждане, даващо тласък на новия живот в природата. За да се случи последното е било необходимо владетелят да влезе в символично сношение с богинята-майка, която именно трябвало да го
роди.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Хипотезата, че някъде във вътрешността на планините са съществували пещери утробы, в които се е извършвал символичният полов акт между царя жрец и богинята майка, респективно между Небето и Земята се доказва чрез откриването на такава пещера на около десет километра от Перперикон. Тя се намира непосредствено под високо скално плато, даващо идеята за мъжкото начало. Природата е направила всичко възможно да скрие от очите на нежелани посетители входа, до който се достига по почти отвесна каменна стена. Местността е напълно безводна, но точно в подножието на пещерата има няколко малки изворчета. Входът и цялата вътрешност са оформени като женска утроба. Каменните стени са обрасли с тъмнозелени мъхове и влажни от стичащата се подземна влага. Има уникални звуковите ефекти на мощен и проникващ направо в мозъка ехтеж, появяващи се на определено място. До 16 м дълбочина пещерата е представлявала естествено карстово образувание, което древните строители само леко са дообработили с някакви големи сечива, най-вероятно кирки. Оттам до крайната точка на 22 м от входа те вече изцяло са издълбали изкуственото продължение. В самия край майсторите са издялали в камъка полукръгла ниша за свещения олтар. Пещерата е хоризонтална с ориентация север-юг, като входът е от юг. Посоката е била специално подбрана, защото именно в нея се крие тайната на извършвания вътре ритуал. На самия таван на скалното образувание е изсечен съвсем тесен процеп със същата ориентация. Тъй като пещерата се намира непосредствено под повърхността на платото, през цепнатината прозира небето. Чудото настъпва всеки ден точно на обяд. Тогава, при движението си от изток на запад, слънцето минава точно над процепа и през него лъчите проектират върху пода на пещерата огромен фалос от светлина, насочен към нейната вътрешност. С допълнителни изсичания на скалата строителите са постигнали съвсем реалистичен вид на слънчевата проекция. Съобразно годишния сезон дължината на лъча е различна, поради височината на небесното светило. Първоначално е изчислено, а по-късно и заснето на филм, че светлинният фалос е най-дълъг през зимата, когато слънцето минава най-ниско на хоризонта. Именно тогава той достига дължината от 22 м и влиза в олтарната ниша, символизираща матката в утробата на богинята майка. Така тайнството е извършено. Слънчевият бог е оплодил земните недра и природата може да се възроди. Идва и пролетта, пресъздаваща всеобщото развитие. Предполага се, че в орфическата доктрина тези ритуали са били извършвани от царя жрец, който според представата на траките е бил син на богинята майка, но после трябвало да стане неин съпруг.

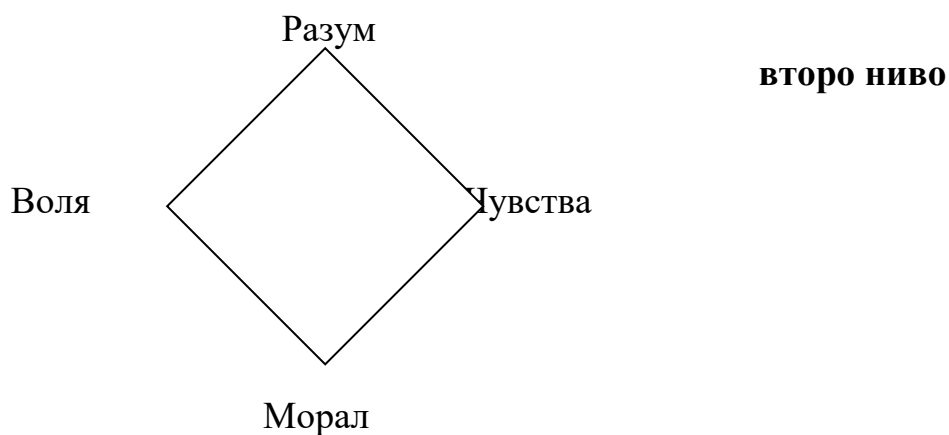
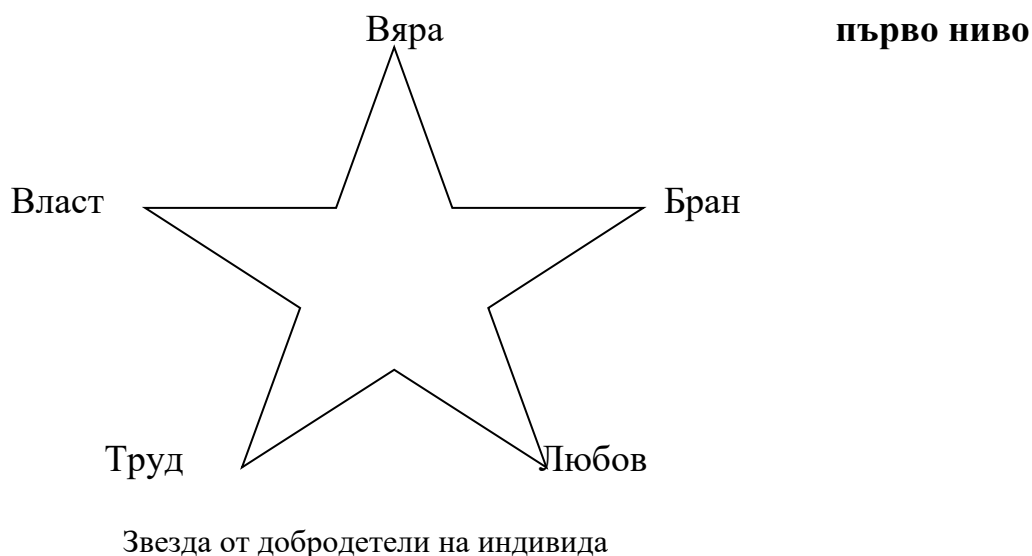
Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

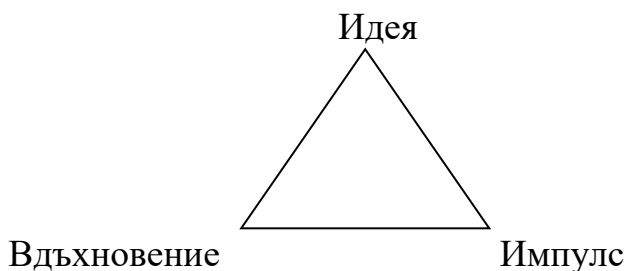
Тук е момента да направя своя паралел и съпоставка между **ОРФИЗМА** и **екзистенциално-ценностната система на лидера АРЕТИКАТА** /термин измислен и въведен от проф. Димитър Иванов/. Тя е интердисциплинарна хуманитарна теория, която изследва „понятията, категориите и законите на историко-психологическото онаследяване и етико-педагогическото възпитание на ценности с общосоциална значимост”.

Обхвата на Аретиката се простира от преди три хиляди година до наши дни. В своята теоритична част тя се основава на три възходящи нива:

- **Индивид** - добродетели
- **Личност** – вътрешни сили
- **Лидер** – качества

Те образуват единна система от ценности.

Триъгълник от качества на лидера

Екзистенциализмът (от латински: *existentia* – съществуване, живот) може да се определи в най-общ и популярен смисъл като **философия на съществуването**.

Ценностната система е съгласуван набор от етични ценности на дадено лице, организация или общество, които служат като стандарт за насочване на човешкото поведение във всички ситуации. Добре дефинирана ценностна система е моралният кодекс.

Съществуват четири категории лична ценностна система:

1. Лични ценности
2. Духовни ценности
3. Кариерни ценности
4. Семейни ценности

Духовността – „съдържа и отразява висши, системни, трайни достижения на производството и възпроизводството на ценности, имащи национални и общочовешко битие и значение:

- Битието, природата, същината на един народ, чрез които той се включва в световната история и цивилизация.
- Съдържа и изявява във и чрез себе си върховните достижения и завоевания на един народ във всички основни и градивни сфери на общественото му развитие...
- Проявява се с особена и ярко изразена сила, всеобхватност и динамика в години и времена на големи национални кризи...
- Сплотява, обединява етнос, народ, нация, открива смисъла на промяната, на борбата за свобода и творчество, за благоденствие”. Определение дадено от проф. Д. Иванов

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Можем да определим три основни обхвата на духовността:

- Индивидуална
- Национална
- Общочовешка

Ако отворим Български тълковен речник ще прочетем, че думата **духовност** основно се свързва с религията и вярата в бог, а също така и с умствената и емоционалната дейност на човека, която води към нематериалното, към духа.

В своята книга **АРЕТИКА** проф. Д. Иванов посочва друго важно определение за духовността:

„Възвишени мисли и чувства, емоции и интелект, ценности и бит, нрави и обичай, традиции и начин на живот/обществен и личен/, специфични за даден етнос, народ и нация, за социална и професионална група, съществуващи и развиващи се в определено време и пространство от битието на обществото и неговата цивилизация.”

Mos maiorum е латински израз и в буквален превод на български значи: "обичаите на древните" или "обичаите на предците". Фразата е концентриран израз на завета към и на Древен Рим по отношение на изповядваните ценности със закодираната **ценностна система** заложена в римските конституции и отразяваща разбирането на древните въз основа на мъдростта на историята за начина на организация на римското общество и съграждане на държавността.

SPQR е акроним от латинския израз *Senatus Populusque Romanus* ("Сенатът и народът на Рим"),

С **римско право** се обозначава начинът за уреждане на обществените отношения като писани и/или спазвани правила и процедури, които довеждат до възникване на първата цялостна правна система в историята тази на Древен Рим и Римската империя. До ден днешен примери и цитати от римското право се използват за да онагледят по добре конкретна ситуация.

Животът на човека се ръководи от ценностната му система. Тя е ключът при всеки избор, при всяка проява на свободната воля. Ценностите на отделния човек носят съществена информация за него, тъй като чрез тях могат да бъдат разбрани нагласите и мотивацията му. Косвено ценностите влияят и върху възприятията. Те са в основата на цялостното поведение, на реакциите на индивида в различните ситуации. Йерархията на ценностите може да се използва, за да се анализират различните и понякога несравними ценностни системи на отделните хора. За всеки индивид ценностната му система е тази точка от личността му, около която гравитират неговите цели, мисли, желания, с която са свързани действията и емоциите му. Тя налага свой отпечатък, "цензурира" и модулира по свой индивидуален начин енергийния и информационния поток, протичащ

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

двупосочно между индивида и неговата среда. Така на базата на собствената си ценностна система всеки изгражда своя собствена “Вселена”, като образ на Вселената около нас.

Екзистенциално-ценностна система Арете се е зародила в зората на учението за доброто и ценностите, което по-късно че наричаме аксиология. За да я осмислим и декодираме е необходимо да си припомним учинията на велики умове и философи, като: Сократ, Платон, Аристотел, Томас Мор, Макиавели, Монтезкьо, Дидро, Волтер, Русо, Кант, Хегел и др.

Според **Сократ** знанието е самопознание, само този, който е опознал добре себе си, може да стане независим и свободен човек. Неговия най-известен цитат *"Знам само, че нищо не знам. Но знам това, което другите не знаят, че аз знам."*, ясно показва стремежа на човека към знания. Със следващия цитат ще открием неговито силно чувство за ирония *"Непременно се ожени - ако вземеш добра жена, ще си щастлив; ако вземеш лоша - ще станеш философ."* Според Сократ отделните добродетелни качества, които хората трябва да развиват са:

- Умереност или самообладание
- Храброст или мъжество
- Благочестие или набожност
- Мъдрост
- Справедливост

Платон доразвива и разширява философското разбиране за ценностите в човешкото битие. В своята творба „Държавата” Платон развива своите идеи за обществото, човека, за времето и пространството. Той разграничава три основни групи ценности:

- Имуществени
- Телесни
- Духовни

Хедонизма е друга екзистенциално-ценностна система. Това е школа в етиката, според която удоволствието е единствената съществена ценност.

Юдейзма е друга екзистенциално-ценностна система. Той ясно формулира система от закони, принципи, норми и качество на поведение на един народ. **Десетте божии заповеди**, категорично формолират поведението на праведния човек.

Християнската екзистенциално-ценностна система, според проф. Д. Иванов е една от: „най-разгърнатите, най-комплексните, най-многостранныте, най-близко стоящата до ежедневието на обикновения човек”. В основата си тя спъва върху любовта между хората, дава отговори на въпроси като: доброто и злото, щастие, справедливост, както и за смъсила на човешкия живот. Вярата, че съществува един върховен Бог,

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

който вижда всичко и от когото трябва да искаме благословия за честните си начинания, защото той може да ни подкрепи или да ни накаже. Разкаянието, искрената молитва, смирението са пътя, който води към спасението на душата. За да спечели битката с греховността, човек трябва постоянно да внимава и за седемте смъртни греха, а именно:

Грях	Добродетел
- Алчност	щедрост
- Завист	добродушие
- Лакомия	лишение
- Похот	целомъдрие
- Високомерие /горделивост/	смирение
- Ленност/мързел/	трудолюбие
- Гняв	търпение

В подкрепа на християнската екзистенциално-ценностна система могат да бъдат приведени множество примери на писания и позиции на мислители и светци. Някой от тях са Август Блажени, Тома Аквински, Еразъм Ротердамски.

Тук е момента да си припомним една мисъл на Великия американски политик, общественик, учен, издател, дипломат, изобретател и един от Бащите-основатели на Американската нация /Б. Франклин/, а именно:

„Най-доброто нещо, което можеш да дадеш на врага си, е прошка, на опонента си – толерантност, на приятели си – сърцето си, на детето си – добър пример, на баща си – почит, на мейка си – поведение, с което да се гордее, на себе си – уважение, на всички хора – виликодушие”. Тази мисъл мисля, че много добре описва екзистенциално-ценностна система Арете.

Бих определил **Тракийският Орфизъм**, като вид екзистенциално-ценностна система, която се е изгубила във времето и днес за нея можем да говорим само в исторически аспект.

За разлика от нея Екзистенциално-ценностна система **Арете** не само, че не се е изгубила във времето, но се е развила/от проф. Д. Иванов/ до такава степен, че може да се превърне и прерастне в научна дисциплина, във философия и начин на живот, в доктрина която хората да следват и спазват през целият си живот.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Свидетелства за Орфий и Орфизма:

VI-V в. пр. Хр.:

Алкей. fr. 80, Diehl:

„Насилваше Орфей съдбата
говорейки на хората за бягство от смъртта
защото беше всичко знаещ и със силен ум.
Наивник. Нито косъм пада против определеното от Зевс.“

Есхил. „Агамемнон“, 1629-1631

„С Орфея вий по глас не си приличате,
че той пленявал с песните си прелестни,
а ти ме дразниш със глупашко лаене“ (Ал. Ничев, 1967)

Еврипид

– „Алкестида“, 357-360

„Да имах аз Орфеевият глас, език, и ако можех на Деметра щерката или
съпруга ѝ със химн да заплена и да те изведа от Хадес, слязъл бих“ (Т.
Кръстева-Петринска, 2012)

„Ако имах песента на Орфей, за да те измъкна, след като склоня Коре или
Плутон, и това бих сторил“ (Извори за историята на Тракия и траките. БАН,
1981)

966-968:

„Не намерих никакъв лек в тракийските дървени таблички, където Орфей е
записал своята песен...“ (Т. Кръстева-Петринска, 2012)

– сх. Алкест., 968 (със съкращения):

„Орфей е бил е поет, и гадател. Естественикът Хераклид казва, че наистина е
имало някакви таблички на Орфей. Пише така: „[Светилище] на Дионис е
построено в Тракия, на т.нар. Хемус, където има някакви надписи на таблички,
за които се говори, че са на Орфей.“ Друга сх.: Пръв Орфей предаде
мистериите на боговете, откъдето и мистерията се нарича `θρησκεία` – от
`трака` Орфей“

– „Вакханки“, 556-564:

„О, Дионисе, в Ниса ли, кърмачката на зверове, водиш тирсоносни хора, или
към корикските върхове? Или по-верно в гористите усои на Олимп, дето едно
време Орфей, свирейки на китара, събирал дърветата с песните си, събирал и
дивите зверове“ (Г. Кацаров, 1903)

– „Иполит“, 959:

„Сега гордей се, че не вкусваш нищичко одушевено, и с това, че тачиш ти
Орфей, бесней в екстаз, потънал в пушек, описан в купища писания...“ (Т.
Кръстева, 2008);

– сх. Иполит, 953:

„философите не ядели нищо от птици или други животин, но само житни храни
и имали за свой цар Орфей, като мъдър човек“ (Извори за Тракия, 1981; с
промени)

– „Ифигения в Авлида“, 1211-1214:

„Да имах аз Орфеевото слово да подчинявам камъка с припявка, със реч,

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

когото искам, да омайвам, така бих сторила...“ (Д. Табакова, 2012)

„О, татко, ако имах красноречието на Орфей, та да увличам с песен, скалите да ме следват и да омагьосвам със словата си които искам, бих отишла там“ (Извори за Тракия, 1981; с промени):

– „Медея“, 542-544:

„Защо ми са и злато, и палати, и песен, от Орфеева по-сладка, ако не се прослави мойта участ?“ (Д. Табакова, 2012)

– „Рез“, 941-947 [Музата оплаква сина си Рес]:

„И все пак ние, сестрите-музи много почитаме твоя град и се отбиваме там, а Орфей, първи братовчед на мъртвия, когото ти уби, показва там тайната на мистериите с факелни шествия: и Музей, твоя славен гражданин, който нямаше равен и се прочу надалече, го обучихме Феб и ние, сестрите“ (Д. Бояджиев, 1981)

„Орфей, родният братовчед на този мъртъв, когото ти уби, показва факлите на тайните мистерии; а пък Музей, твоя свят съгражданин и превъзходен мъж, го възпитавахме със сестрите ми и Аполон.“

– „Циклоп“, 646-648:

„Аз зная едно така добро Орфеево заклинание (припявка), че главнята самичка ще се приближи до черепа и ще подпали едноокия син на земята“ (С. Янакиева и Л. Гайдова, 1981; с промени)

Аристофан

– „Жабите“, 1032:

„Ето, своите тайнства Орфей ни разкри, проповядвайки: `Кръв не проливай`“ (Ал. Ничев, 1985)

– „Птици“, 695-705:

„Първо е имало Хаос и Нощ, черен Ереб и широк Тартар; нямало нито земя, нито въздух, нито небе. В безкрайните недра (κόλπους) на Ереб чернокрилата Нощ ражда вятърничаво (ὑπηνέμιος) яйце, откъдето изникнал желаният Ерос със златни криле, подобен на вятърни вихри (δίναι). Той се смесва из широкия Тартар с крилатия нощен Хаос, измътва нашия род и така той пръв се явява на светлина. Не го е имало родът на боговете, преди Ерос да смеси всичко. След като едни се смесили с други, се родило небето, океанът и земята, и нетленният род на всички блажени богове. Така че ние сме много по-стари от всички блажени. А че сме от Ерос.. (доводи за това)“ (Lipsiae, 1829; взет е предвид преводът на Ал. Ничев, 1989)

IV в. пр. Хр.

Изократ. „Бусирис“, 38:

„Ти си следвал злословията на поетите, които описват как потомците на безсмъртните са извършили и претърпели най-ужасни неща, а за боговете такива неща, каквито никой не би казал и за враговете си... Но не са се отървали без наказание, а Орфей, който най-често се захващал с подобни истории, е намерил смъртта си разкъсан на парчета...“ (В. Герджикова, 2008)

Алкидамант. „Реч на Одисей против Паламед“, 24:

„...А писмеността пръв показва Орфей, който я беше научил от музите. Това го показват и надписите на неговия гроб: `Тук траките погребяха Орфей,

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

служителя на музите; когото властващият Зевс уби с огнено копие; милия син на Еагър, който изучи Херакъл; като откри писмената и мъдростта за хората“ (Lesbonactis aliorumque orationes. I. Reiske. Lipsiae, 1773)

Платон

– „Протагор“ 316d:

„Софистическото изкуство е древно. Някои са го прикривали под формата на поезия, като Омир, Хезиод и Симонид, други – под формата на религиозни тайнства и оракули, като Орфей, Музей и другите като тях“ (Г. Михайлов, 1979)

– „Държавата“ 364a:

„Те представят много книги като книги на Музей и Орфей, синове на Селена и Музите, и по тези книги извършват своите свещенодействия като твърдят, че и отделни хора, и полиси получават очистване от неправдите – а също и умрелите. Наричат ги `мистерии`“ (Ал. Милев, 1981)

– „Пирът“ 179d:

„А Орфей, синът на Еагър, отпратили от подземното царство с празни ръце: показали му призрака на жена му, защото смятали, че като певец-китарист е изнежен и няма смелост да умре за любовта си, като Алкестида“ (Г. Михайлов, 1982)

– „Кратил“ 402b:

„Орфей казва: `Пръв Океан красноструен е встъпил в женитба, взел за съпруга Тетия, родена от същата майка`“ (Г. Михайлов, 1982)

Аристотел, „За душата“ 410b:

„Изказаният възглед в т.нар. орфически стихове е изложен на същото възражение. В тях се казва, че душата, носена от ветровете, при вдишването навлиза от вселената в тялото“ (М. Марков, 1979)

Теофраст. „Характери“ („Суеверният“):

„Всеки месец ходи при Орфеотелестите заедно с жена си и децата си, за да го посветят наново в своите мистерии...“ (Б. Богданов, 1968/1980)

III-I в. пр. Хр.

Аполоний Родоски. „Аргонавтика“ I, 23:

„И най-напред да споменем Орфей, за който се говори, че Калиопа го родила: била полегнала с Еагър тракиец край Пимплеидски връх. Разказват, с гласа на песните си той омайвал неразрушими камъни от планините и речните потоци. И горски дъбове, събрани на тракийски бряг, са още знаци за онази песен – при Зона те са, гъсти и цъфтящи; тях той омая с форминкса и ги доведе от Пиерия. Такъв помощник в подвизите взе си Езонидът, като прие заръките на Хирон – Орфей, владетеля на Бистонида пиерийска.“

I, 495-512:

„Пееше как земята (γῆ), небето и морето първо били слети в една форма (μορφή); а после поради гибелна вражда (νεῖκος) всяко се отделило; и как звездите, луната и пътищата на слънцето имат неизменното си място в етера (αἰθήρ). Как се появили планините и пеещите реки със самите нимфи; и се родили всякакви влечуги (ἔρπεντα). Пееше как първо Офион и океанидата Евринома имали власт (κράτος) над снежния Олимп; но отстъпили поради

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

насилие (βίη καὶ χερσί) честта си (τιμή) на Кронос и Рея, и паднали във вълните на Океана. Но те дотогава властвали над блажените богове титани, докато Зевс бил малък и с детски мисли обитавал под диктейската пещера; а земеродените (Γηγενέες) циклопи още не го били укрепили със светкавица, гръм и мълния – защото те дават слава на Зевс. И той смълча форминкса с амброзийния звук...“ (Merkel, 1882; взет е предвид преводът на Церетели, 1972)

Ератостен

– В: Хигин. De astronomia II, 7:

„Лирата. Поставена е сред звездите по следната причина, както казва Ератостен. Първо Хермес я е направил от костенурка, после била предадена, на Орфей, син на Калиопа и Еагър, който бил най-усърден в тези занимания. За него се смята, че с изкуството си е привличал дори дивите зверове; и че, оплаквайки смъртта на съпругата си Евридика, е слязъл при подземните и там е възхвалил рода на боговете, освен Дионис; него го забравил, както Ойней забравил, принасяйки жертва, да спомене Артемида. След това, както мнозина казват, Орфей седял и се развличал с песни на планината Олимп, която отделя Македония от Тракия (или, както казва Ератостен, на планината Пангей); и тогава Дионис изпратил срещу него вакханки, които го убили и разкъсали тялото му. Но други казват, че това му се случило, защото гледал мистериите на Дионис. Обаче музите събрали частите на тялото му и ги погребали, а лирата (това е и най-голямото благодеяние, което можели да извършат) са поставили между съзвездията, изобразена чрез звезди: като спомен за него и със съгласието на Аполон и Зевс. Защото Орфей най-много е възхвалявал Аполон, а Зевс допуснал заради сина си това благодеяние“ (Bernhardy 1822, с. 158)

– „Разположението на зодиакалните звезди“ 24, с. 29:

„[Орфей] не почитал Дионис. Смятал за най-велик от боговете Хелиос, когото наричал и Аполон. Събуждал се през нощта и на зазоряване изкачвал планината, наречена Пангей и чакал изгрева, за да види най-напред Хелиос. Разгневен от това, Дионис му изпратил басаридите, както казва трагическият поет Есхил; те го разкъсали и разхвърляли частите му. А музите ги събрали и ги погребали при т.нар. Либетра“ (Св. Янакиева в Извори за Тракия, 1981 (с. 87); с промени)

Цицерон. De natura deorum I, 41:

„Това Хризип го пише в първа книга от „За природата на боговете“; а във втора се опитва да нагласи приказките на Орфей, Музей, Хезиод и Омир към онова, което сам е казал за безсмъртните богове в първата книга – та да изглежда, че дори най-древните поети са били стоици. А те, разбира се, дори не са подозирали такива неща.“

I, 105

„Аристотел твърди, че поетът Орфей никога не е съществувал, и питагорейците казват, че тази орфическа песен била на някой си Керкон; но Орфей, тоест неговият образ, както вие искате, често се явява в моите мисли.“

III, 45

„И така, жителите на остров Астипалеа почитат Ахил най-благочестиво; и ако той е бог, то и Орфей и Рес са богове, тъй като майка им е муза.“

III, 58

„Имаме много Дионисовци... за третия, чийто баща бил Кабир, казват, че бил

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

цар на Азия и установил „сабазиите“; а четвъртият е от Зевс и Луната, и се смята, че той е устроил орфическите обреди.“

Диодор Сицилийски I, 23,2-3:

„Защото Орфей отишъл в Египет, преминал през обряда и взел участие в дионисовите мистерии; и тъй като бил близък с кадмейците и почитан от тях, преместил месторождението на бога – за да им угоди. А тълпите, било поради незнание, били защото искали богът да бъде смятан за гръцки, охотно приемали обредите и мистериите. Така че Орфей имал такива подбуди за преместването на месторождението и обряда на бога.“

I, 23,6-8:

„А в по-късни времена Орфей, който бил много прославен сред гърците поради песните, обредите и теологията си, бил приет при кадмейците и получил особено големи почести в Тива. Той бил запознат с мненията за боговете сред египтяните и пренесъл раждането на древния Озирис в по-нови времена; и като угодил така на кадмейците, установил нов обряд, при който предавал на посвещаваните, че Дионис се родил от Семела и Зевс. И хората, било защото се заблуждавали поради незнанието си, било защото се съгласявали поради доверието в Орфей и славата му в тези неща, и най-вече защото им било приятно да се мисли, че богът е гръцки, участвали в мистериите. След като митографите и поетите възприели това мнение за произхода му и театрите се напълнили, вярата в него при следващите поколения станала силна и неизменна.“

I, 92,2-3:

„И така лодката се спуска, приготвена преди това от грижещите се за тези неща; и я управлява лодкарят, когото египтяните на техния език наричат `харон`. Затова и казват, че Орфей, който в древни времена отишъл в Египет и гледал този обичай, създал разказите относно Хадес: като на някои подражавал, а други сам измислил.“

I, 96,1-6:

След като сме определили тези неща, нека кажем кои от прочулите се с ум и образование измежду гърците са посетили Египет в древните времена, за да се приобщат към тамошните обичаи и образование. Тъй като египетските жреци разказват въз основа на записите в свещените книги, че при тях в древността са идвали Орфей, Музей, Мелампод и Дедал, освен тях още и поетът Омир, спартанецът Ликург, атинянинът Солон, философът Платон. Идвал е Питагор от Самос, математикът Евдокс, Демокрит от Абдера и Енопид от Хиос. За всичко това показват свидетелства: изображение на някои, едноименни названия на места или устройства, посочват доказателства, отнасящи се до подготовката, към която всеки се е стремил и така показват че всичко, заради което предизвиквали удивление сред гърците, било пренесено от Египет. Защото Орфей бил пренесъл повечето от тайните обреди и празнуванията около странстването му и митическите разкази за в Хадес: тъй като обредът за Озирис бил същия като този за Дионис; а този за Изида бил напълно подобен на този за Деметра, като били променени само имената. Наказанията на нечестивите в Хадес и градините на благочестивите и образотворчеството, възпроизвеждано сред повечето хора, тях той ги е въвел, подражайки на това, което се прави при погребения в Египет. Защото душеводецът Хермес, според древния обичай на египтяните, като е извеждал тялото на Апис донякъде, го е предавал на онзи, който си е наложил главата на

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Цербер. И след като Орфей показал това сред гърците, Омир, в съгласие с него, е съчинил следното: `Викна киленският Хермес душите на всички женихи. Държеше в ръцете си жезъл...` („Одисея“ XXIV, 1-2. Г. Батаклиев, 1981; с поправки)

III, 65,6-7:

Казват, че Ликург нападнал менадите в т.нар. Нисион и убил всички. А Дионис, като прехвърлил силите си през Хелеспонта, победил в битка траките, пленил Ликург, ослепил го и го опозорил по всякакъв начин, и го разпънал на кръст. След това, за да се отплати на Харопс за благодеянието, му предал царската власт над траките и го научил на празничните обреди. Синът на Харопс – Еагър – наследил царството и предадените мистериални обреди, които после неговият син Орфей научил от баща си. И, надминавайки всички по даровитост и образованост, променил много неща в празнуването. Затова създадените от Дионис обреди били наречени „орфически“. А някои от поетите, сред които е и Антимах, представят Ликург като цар не на Тракия, а на Арабия; и че нападението срещу Дионис и вакханките било извършено в арабската Ниса.

IV, 25,1-4:

[Херакъл] пристигнал и в Атина и участвал в Елевзинските мистерии, като тогава начело на обряда бил Музей, синът на Орфей. И след като споменахме за Орфей, няма да е неподходящо да се отклоним за кратко и да поговорим за него. Той бил син на Еагър, трак по род, и в образоваността, пеенето и поезията далеч надминавал всички, за които има някакъв спомен. Съставил една поема, от която се възхищавали и която се отличавала с песенните си качества. Дотолкова нараснала славата му, та се мислело, че с песента си омайвал диви животни и дървета. След като се потрудил за образованието си и изучил митическите разкази за боговете, заминал за Египет; и като прибавил там много към вече наученото, станал най-велик сред гърците в теологиите, обредите, поетическите произведения и пеенето. Участвал и в похода на аргонавтите, и поради любовта към жена си се осмелил по невероятен начин да слезе в Хадес. И като очаровал Персефона с красивата си песен, я убедил да съдейства на желанието му и да му позволи да изведе от Хадес мъртвата си жена, подобно на Дионис. Защото и за онзи разказват, че извел майка си Семела от Хадес и като ѝ предал безсмъртието, сменил името ѝ на „Тиона“.

IV, 43:

„Казват, че когато се надигнала голяма буря и героите се отчаяли за спасението си, Орфей, който единствен от плаващите бил участвал в обряда, отправил молбите за спасение към самотракийските божества. И веднага вятърът отслабнал...“

IV, 48:

„Аргонавтите, като се запасили с провизии, отплавали; и когато вече били в средата на Понтийско море, ги връхлетяла крайно опасна буря. Орфей обаче, както и преди, се помолил на самотракийските божества и ветровете спрели, а близо до кораба се появил така наричания `морски Главк`“.

V, 75, 4:

„За този бог казват, че се родил от Зевс и Персефона на Крит; за него Орфей е предал в обредите, че е бил разкъсан от титаните.“

Вергилий

– „Енеида“ VI, 119-120:

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

„Но и Орфей с помощта на тракийската своя китара и благозвучните струни извика духа на жена си“ (Г. Батаклиев, 1980)

Хораций

– Carm. I, 12, 6:

„Чие име ехото закачливо ще преповтаря в сенчестите пазви на Хеликона, на върха на Пинд и на леден Хемус, гдето сред Орфей гласовит вървели в унес горите? С майчиния сладък глас той забавял буйните реки, с песента увличал бързи ветрове и със звучни струни – дъбови стволи“ (Г. Батаклиев, 1992)

– „Поетическо изкуство“, 391-393

„Горските жители учил Орфей, възвестителят божи, да се отвръщат от кръвна храна и позорни убийства; казват, затуй укротявал той тигри и лъвовете бесни...“ (Г. Батаклиев, 1992)

Овидий. „Метаморфози“ X, 8-77:

„Изходът по-страшен бе от предвестните знаци. Когато стъпяше с роя наяди в полето, невестата млада падна в миг мъртва, от змийски зъб уязвена в петата. Дълго за нея рида пред небето певецът родопски и накрая реши да предума подземните сили... Заедно с нея прие уговорка героят родопски да не поглежда назад, докато долината авернска той не отmine съвсем. Ще пожертвува инак дара си. Стигнаха бяха току до междата на земното царство. Сетното свое `прощавай` едва до слуха долетяло, тя отдалече изрече и пак в дълбината се върна... После, жестоко проклетел безсърдечните сили на Ереб, скри се в родопската вис и във Хемус, що брули Горнякът“ XI, 1-66

„Докато с песни подобни певецът тракийски обайва и зверове, и гори и повежда скали да го следват, ето киконски невести, гръд в опиянение скрили в кожи на диви животни, от връх рътлина съглеждат как си напева Орфей съпровожда със звънките струни. Вместо с оръжие втора си с камък послужва, но той е. Още в летежа надвит от съзвучните песен и лира. И сякаш моли за прошка за толкова бясната дързост, ляга му той пред краката.

Всичките удари би песента укротила, но страшен вик ведно с витите циви на берекинтийските флейти, ек от тимпани и плясък, бакхически възгласни вопли струнния звън заглушиха, скалите най-после тогава поаленяха с кръвта на певеца и стихна гласът му. Бе на парчета разсят. Ти му, Хебре, главата прие и лирата, ала – о чудо! – доде сред реката се носят, лирата някак печално ехти и печално езикът шепне, макар без душа, и отвръщат в печал бреговете. Вече далеч от реката си родна те плуват в морето и се добират едва до лесбийския бряг на Метимна. Слиза там долу духът и познава местата, които

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

нявга бе виждал, в полята на благочестивите сенки
той Евридика открива и с жадни ръце я прегръща.
Ту се тук двама разхождат със стъпки сдружени в простора,
ту подир нея пристъпва Орфей, ту закрачва пред нея
и безопасно се вече обръща към Евридика“ (Г. Батаклиев, 1974/1981)

I-III в. сл. Хр.:

Страбон VII, fr.18:

„В подножието на Олимп има град, Дион. А близо до него има едно село, Пимплея. Тук е живял Орфей, киконецът, както казват, чародей, който първоначално събирал пари от своята музика, наред с прорицателството и посвещаването в мистерии, но скоро след това решил, че е достоен за по-велики дела и си спечелил множество последователи и власт. Някои, разбира се, го приели драговошно, но други, тъй като го заподозрели в коварство и в насилие, се обединили срещу него и го убили. Наблизо се намира и Либетра (В. Русинов, 2007)

X,3,16

„На тях (фригийските празници) приличат и котитиите, и бендидиите при траките; и орфическите празници са започнали при тях“ (Св. Янакиева в: Извори за Тракия, 1981 (с. 86); с промени)

Аполодор I, 3,2-3:

„Син на Калиопа и Еагър е Лин (наричат го и син на Аполон), когото Херакъл убил, и Орфей – той изнамерил пеенето в съпровод на китара и с песните си раздвижвал камъни и дървета. Когато жена му Евридика умряла, ухапана от змия, той слязъл в Хадес, защото искал да я изведе оттам, и измолил Плутон да я пусне. Плутон обещал да направи това, ако Орфей не се обърне по пътя, преди да стигнат в къщи. Но той не повярвал, обърнал се да види жена си и тя отново се върнала в Хадес. Орфей сложил началото и на Дионисовите мистерии. Погребан е в Пиерия, разкъсан от менадите“ (М. Славова, 2015)

I, 9,25&

„Когато минавали край сирените, Орфей ги заглушил със своите песни и така предпазил аргонавтите“ (М. Славова, 2015)

Лукиан

– „Необразованият купувач на книги“, 11-12:

„Би било подходящо да ти разкажа и една лесбоска приказка, създадена в незапомнени времена. Когато тракийките разтерзавали тялото на Орфей, главата му, казват, изхвърлена заедно с неговата лира в Хебър, била отнесена от течението в Черния залив. Носела се тя върху лирата, пеейки скръбна песен за Орфей, а лирата ѝ пригласяла под ударите на вятъра, връхлитащ върху струните ѝ; и унесени в тази тъжна песен, се спрели на бреговете на Лесбос. Тамошните жители вдигнали главата и я погребали на мястото, където сега се намира храмът на Бакх, а лирата посветили в храма на Аполон, в който тя останала непокътната векове наред. След време Неант, синът на тирана Питак, научил, че някога тази лира раздвижвала и животни, и растения, и камъни и звучала дори след смъртта на Орфей, без никой да я докосва. Закопнял да се сдобие с нея, подкупил с големи пари жреца и го убедил да остави на нейно

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

място друга, напълно подобна на орфеевата, а нему да даде истинската...“ (Вл. Атанасов в Лукиан. Сатири и пародии. „НК“, 1986)

– De astrologia, 10:

„Гърците не са чули за астрономията нищо нито от етиопците, нито от египтяните; но тези неща пръв им разказа Орфей, синът на Еагър и Калиопа, и то не твърде явно. Той не изнесе знанието си на светло, но го насочи към магия и свещенословие, каквато беше и неговата мисъл. Като създаде лирата, той правеше празници и пееше за свещеното; а тя, бидейки седмострунна, предаваше хармонията на движещите се звезди. И като изследваше и раздвижваше тези неща, той омайваше и овладяваше всичко; защото не гледаше онази лира, нито го беше грижа за другите музотворения; но това беше голямата орфеева лира. И като оцениха тези неща, гърците им дадоха дял в небето, и така много звезди се наричат `лира на Орфей`. Така че ако видиш някой път Орфей, изобразен с камъчета или цвят, да стои в средата сякаш пее като държи в ръце лирата, а около него да стоят безброй същества, сред които има и бик, и човек, и лъв и всяко от другите; та като видиш онези неща, си спомни за тези – каква е неговата песен, каква е лирата, и какъв бик и лъв слушат Орфей. Ако разбереш причините, за които говоря, ще видиш всяко от тези неща и на небето.“

Павзаний IX, 30:

„До тракиеца Орфей е поставена статуя на Телете, а около има зверове от камък и бронз, заслушани в песента му. Според мен Орфей превъзхождал предшествениците си с красотата на своя стих, и си спечелил голяма власт, защото се вярвало, че той е открил мистериите, очишчението от грехове, изцеряването от болести и средствата да се избегне божественият гняв. Според някои, Орфей загинал ударен от мълния, хвърлена по него от бога, защото разкрил в мистериите на хората неща, нечувани до тогава. Уж той слязъл жив в Хадес, за да измоли жена си от долните богове. Други са казали, че жена му умряла преди него и че заради нея той отишъл в Аорнон в Теспотида, където от стари времена имало прорицалище на мъртвите. Мислел, казват, че душата на Евридика го следва, но когато се обърнал я изгубил и от мъка се самоубил. Македоните, обитаващи района под планината Пиерия и града Дион твърдят, че тъкмо там Орфей загинал от ръцете на жените. По пътя от Дион към планината, на около двадесет стадия, стигаш до една колона вдясно, върху която е поставена каменна урна, която според местните хора съдържа костите на Орфей. В Лариса чух друго сказание, как на Олимп имало град Либетра, където планината е обърната към Македония, недалече от който град се намирала гробницата на Орфей. Който се е посвещавал на изучаване на поезията знае, че всички химни на Орфей са много кратки и че общият им брой не е голям. Ликомидийците ги знаят и ги пеят по време на своите мистерии. По поетическа красота за тях може да се каже, че отстъпват на химните на Омир, докато от боговете са почитани повече“ (В. Русинов, 2005)

Атенагор. „За християните“ 18:

„А Орфей, който пръв изобрети имената на боговете, изложи родословията и каза какво е извършено от всеки, и беше прието, че сред гърците той богословства най-истинно, и когато Омир следва в повечето неща и особено що се отнася до боговете – и той твърди, че първото им раждане е от вода: `Океан,

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

от когото всичко се поражда...`“

32:

„Или пък техният поет Орфей, който представи Зевс като по-нечестив и престъпен и от Тиест; защото и онзи се е съединил с дъщеря си според оракула, защото искал да царува...“

Тациан. „Против елините“, 1:

„Да се упражнявате в поезия и да пеете ви научи Орфей; същият ви даде и мистериите.“

Диоген Лаерций. „Животът на философите“ („Въведение“):

„Тези, които приписват откриването ѝ [на философията] на варварите, привеждат като доказателство тракиеца Орфей, като твърдят, че бил философ, и при това най-древният. Аз не знам дали подобава да бъде наричан философ този, който изрича такива мерзости срещу боговете и не ми е известно как трябва да бъде назован човекът, който приписва на всевишните всички човешки страсти и такива позорни деяния, каквито рядко някой измежду хората би изрекъл на глас. Преданието гласи, че загинал, разкъсан от жените, но в македонския град Дион има надпис, според който Орфей умрял, поразен от мълния...“ (Т. Томов, 1985/2002)

Филострат. „Аполоний“ IV, 14:

„А като спря на Лесбос, посети и светилището на Орфей. Казват, че някога там Орфей се наслаждавал на мантиката, докато Аполон не се заел с него. И тъй като хората още не са ходели за прорицания на Гринеяна, нито на Кларос, нито там, където е аполоновият триножник, а само Орфей пророчествал – когато главата му дошла от Тракия; и когато пророкувал, богът се явил и рекъл: `Престани вече с моите неща; достатъчно те търпях, докато пееше...`“

Елиан VIII, 6:

„Разказват, че у старите траки никой не познавал буквите. Всъщност всички варвари, населяващи Европа, са смятали, че е изключително срамно да си служат с букви. Напротив, сред жителите на Азия, както казват, писмеността била много разпространена. Поради тази причина някои се осмеляват да твърдят, че и Орфей не е бил мъдър, щом е бил тракиец, и че изобщо митовете за него са лъжливи...“ (Н. Шаранков, Н. Панова, 2009)

IV-XII в. сл. Хр.

Темистий XVI, 209c-d:

„Така че някога силата на музиката е била по-свойствена за Тракия от тази на оръжията; и не би трябвало да се съмняваме, че след звуците на орфеевата лира са вървели глигани, а заедно с тях са го следвали и дървета, и камъни – натам, накъдето ги поведе с песните си. Но Орфей, както изглежда, е бил способен да омагьосва дивите животни, но не е можел да овладява враждебността на хората. И тракийските жени отrekli неговата музика; те не само не са били заплениени от песните, но дори са били разярени и направили с пееца това, което са направили.“

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Прокъл. „Коментар към `Държавата`“ I,174,2:

„И не само Омир и онзи Демодок, но и за Орфей се разказва, че е претърпял трагически такива неща – заради съвършения живот в музиката. Нали като бил разкъсан и разхвърлян на части, той напуснал тукашния живот: защото, както мисля, онези тогава се приобщавали към неговата музика на части и разделено, и не можели да възприемат цялото и завършено знание. Най-високата ѝ и първа част са приели обитаващите Лесбос; и може би затова митът казва, че след като бил разкъсан, главата му била отнесена на Лесбос. Но за Орфей, който бил водач на Дионисовите обреди, митовете казват, че претърпял неща, подобни на случилите се на чествания в тях бог (защото и разкъсването е един от знаците на Дионисовите празници).“

Ант. Пал. VII, 9:

„Орфей, синът на муза Калиопа, е в гроба при тракийското олимпово подножие; на него дъбове се покоряваха и следваха го камъни бездушни, стада от горски зверове. Той някога откри мистериите обреди на Бакх и стих създаде в героична стъпка. И омагьоса с лира тежкия разсъдък на неумолимия Климен, непобедимия му нрав.“

10:

„Орфей, сина на Калиопа и Еагър мъртъв оплакаха безбройно руси бистониди окървавиха пъстрите ръце, засипаха със черен прах тракийските си плитки. Проляха сълзи и самите музи пиериди, и редом с Ликий с форминкса оплакаха певеца. Ридаеха и дъбове, и камъни, които някога омайваше обичаната лира.“

Ватикански митограф I, 76:

„Орфей, син на Еагър и музата Калиопа, имал за съпруга Евридика, според мнението на някои – дъщеря на на Аполон. Нея я преследвал пастира Аристей, син на Кирена, обхванат от страст и желаещ да я обладае; и тя, докато бягала от него, попаднала на змия и това била причината за смъртта ѝ. Орфей, воден от копнеж за съпругата си, опитал със сладостта на песента на китарата си да умилостиви Хадес и Персефона, така че да отведе Евридика на горния свят. Така че той слязъл при подземните и с песента си предизвикал състраданието им; и получил Евридика като се споразумял с тях да не се обръща да я види, докато не стигне горния свят. И тъй като за влюбените е трудно да се въздържат, Орфей, тъй като се боял да не би Хадес да не удържи на думата си, погледнал назад и направил труда си напрасен. И като се върнал след това горе, поради нещастния си брак той възненавидял целия женски род и се предал на самота.“

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

сх. към Хезиод. „Дела и дни“, 1:

„Син на Калиопа е Орфей, понеже е откривател на сладкодумното поетическо изкуство и на химните към боговете“ (Л. Гайдова в Извори за Тракия, 1981 (с. 54))

„Суда“:

„От Либетра в Тракия (град под Пиерия), син на Еагър и Калиопа; Еагър бил потомък на Атлас от пето поколение. Родил се 11 поколения преди Троянската война и казват, че бил ученик на Лин. Живял 9 поколения, а според други – 11. Написал „Свещени слова“, които според някои били на питагорееца Керкопс. „Оракули“ и „Обреди“, които се приписват на Ономакрит; „Теогония“, „Химни“.“

Иоан Цец. „История“ II, 843-867:

„Евридика бе съпруга на Орфей.

За нея казват, че умряла, от змия ухапана ала била изведена на светлина отново, щом Хадес с Кора омаял с музика Орфей.

[алегорично обяснение –

Евридика била излекувана от мъжа си]

Че можел да лекува тези, сам той ни казва в „Литика“ епически и пише тъй: [...]

XII, 179-187:

„Орфей живя в едно и също време със Херакъл години сто преди Троянската война както ми казва и Орфей във `Литика` за себе си; твърди, че малко след Хелен е, а поколение едно след него идва Омир.

А той съгласно Дионисий циклографа живял е и при двата бойни похода:

тиванския и елинския заради Елена.

Съгласно с Дионисий Диодор говори а и безбройни други, които следва Цец.“

XII, 305-315

„Орфей бе трак, от одриска Бисалтия син на Менипа на Тамирис и на Еагър,

и както по-алегорично казват, на Калиопа.

И казват, с музика омайвал зверове и камъни...

а истината е, че с музика омайвал всички хора – и земеделци, и каменоделци и зверонравни които си оставяли делата и го следвали.“

Пишейки за траките Херодот споменава, че техните жени увивали жертвените дарове в пшеничена слама и така ги поднасяли на боговете. Краеведът Енчо Донев споменава за абсолютно същият обичай практикуван в Пловдивска област поне до петдесетте години на двадесети век. Безспорно тракийската традиция е възникнала още във времето на Неолита, а продължението ѝ при нас след 7000 години е ярко доказателство за местният ни произход.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

Отново бащата на историята ни дава сведения за друг тракийски обичай, а именно за това как гетите пращали стрели в небесата по време на буря. Пращане на огнени стрели (явно символизиращи светкавици) в облаците се практикува и от българите на Сирни Заговезни. В този случай се наблюдава интересен синтез на езическия и християнски празник, което между другото не е изключение у нас.

Ксенофон е друг стар автор станал свидетел на тракийските нрави. Той споделя за това как бойците на одрисите изливали вино на гробовете на своите загинали другари. Поливането на гроба с вино се е практикувало от българските хайдути, този особен ритуал е жив и днес във всички краища на България.

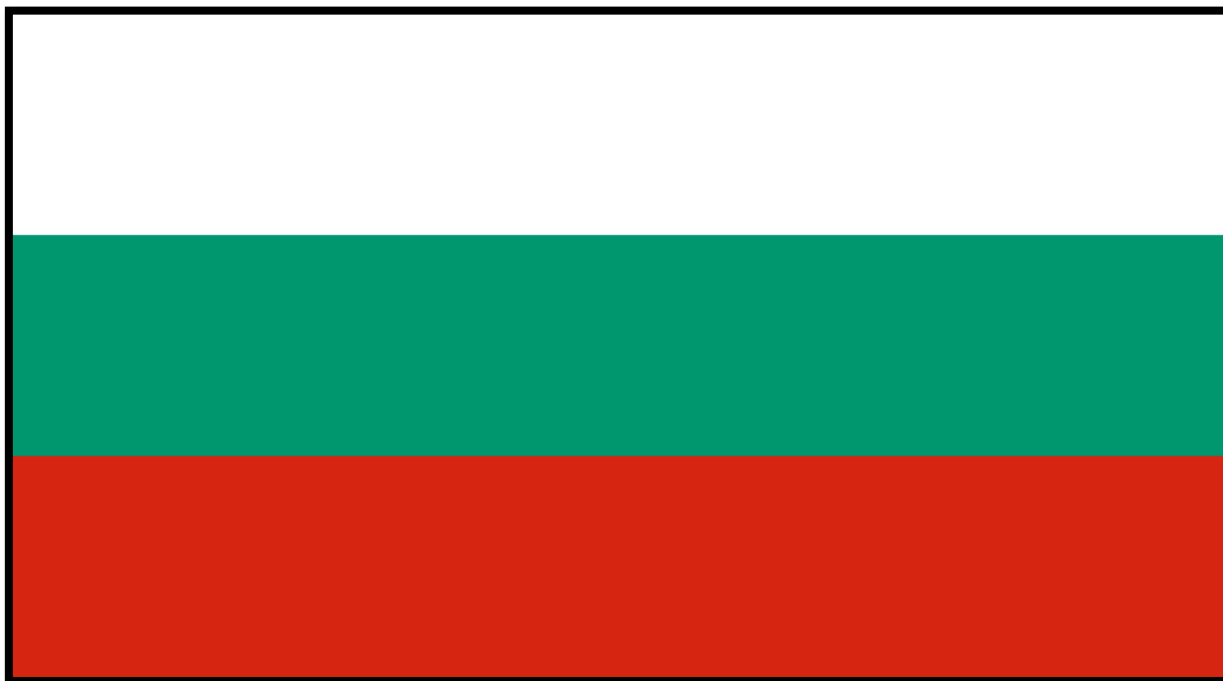
Разказвайки за животът на Тезей Плутарх споменава, че **мизите** имали обичай да бръснат главата си и да оставят кичур коса. Точно с такива прически са изобразени тракийските бойци, които помагат на хетите във войната им с Рамзес II. Бръснене на главата и оставяне на кичур коса е типично за българи и украинци (които са потомци на скитите – тракийски роднини и приятели). Известният от работите на Николай Хайтов Ангел Войвода е описан като едър мъж с черни мустаци, бръсната глава и кика (чембас). Поне до тридесетте години на двадесети век този обичай е практикуван в Пловдивска област (село Дувалий).

Римският летописец Луций Флор разказва за траките, че били жестоки към враговете си и пиели от чаши направени от човешки черепи. Същият обичай Херодот приписва на тракийските роднини скитите. Едва ли има българин, който да не знае какво се случва на Никифор Геник след битката при Върбишкия проход. Алчният грък отхвърля самонадеяно предложението на Крум за мир ...и заплаща с главата си за това. Българският владетел заповядва да бъде направена чаша от черепа на Никифор, от която пиел по време на тържества... Напълно естествено е, че този обичай няма как да се запази след идването на християнството. Присъствието му обаче при старите българи показва колко жива е била тракийската традиция през Средновековието.

Ксенофон е бил добре запознат с тракийските обичаи защото прекарва известно време в резиденциите на тракийските царе. Гръцкият автор прави интересно описание на банката на Сефт. Тракийският цар бил този, който разпределял храната, сам отделял за благородниците си хляб и месо...Явно този обичай е причина за термина *хранени хора*, който се споменава в старобългарските надписи. В пряк и преносен смисъл владетелят е хранел своите подчинени.

Тракийският Орфизъм – пътят към древното лидерство

В заключение мога да кажа:” **„По-добре книга, отколкото паметник!“** – са изричали древните – **„Кое се напише с перо – не може да се отсече с брадва“**. Масовно генетично изследване, в което участват водещи Български медицински и научни институции категорично доказва, че в нашите гени има и от тези на древните траки. Кое означава и доказва едно, че **„интелектуалната енергия е безсмъртната“** /Ал. Фол/ и в някой от нас днес **орфизма е жив**. За непредубедените е ясно, че ние сме потомци на хората обитавали Балканите още от Каменната епоха. Нашите деди помагали на хетите в борбата им с египтяните, нашите деди стигнали до Индия и цивилизовали тази далечна страна, нашите деди станали първите европейски християни и въпреки жестокото преследване останали верни на себе си. Отричането на злото и избирането на пътя на светлината е това, което винаги ни е спасявало, това ще бъде и днешното ни спасение. Искате ли да оцелеем трябва да се върнем при корените си, при смелостта, добротата и благородството, защото **„Потоците на знанието, които сега текат пълни и широки, трябва да бъдат следвани до техните начални извори, които извирали в далечното минало и вие ще намерите там произхода и значението на...“** /Албърт Пайк/ . Тези качества са присъщи на истинските българи. Нека бъдем такива!

Ползвана литература:

1. Фол, Ал. Тракийският орфизъм. УИ. С., 1986
2. Фол, Ал. Тракийският Дионис. Книга Втора: Сабазий. УИ.С., 1994
3. Фол, Ал., Химните на Орфей. София, 1995.
4. Маразов, Ив. Митология на траките, изд. къща Секор. С., 1994
5. Маразов, Ив. Царска идеология и изкуство у траките
6. Богданов, Б., Орфей и древната митология на Балканите. София, 1989 г.
7. Фол, В. Орфей Тракиецът. изд. къща ТАНГРА ТанНакРА ООД 2008 г.
8. Фол, В., Попов Д. Божествата на Траките изд. къща ТАНГРА ТанНакРА ООД
9. Попов Д., Тракийска религия, изд. къща „Изток-Запад”. София 2014 г.
10. Статий и публикации в интернет на Георги Китов, Николай Овчаров
11. Статий и публикации в интернет проф. Валерия Фол